

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

**HLAS V PEDAGOGICKÉM PROCESU NA 1. STUPNI
ZÁKLADNÍCH ŠKOL V HORAŽĎOVICÍCH**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Šárka Melková

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Sovová, Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 14. dubna 2014

.....
vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce, paní Mgr. Pavle Sovové, Ph.D., za podnětné rady, připomínky, ochotu a vzácný čas, který mně a mé diplomové práci věnovala.

Také bych chtěla poděkovat učitelkám 1. stupně základních škol v Horažďovicích za jejich podporu, pomoc i vstřícný přístup.

OBSAH

ÚVOD.....	3
TEORETICKÁ ČÁST	5
1. HLAS.....	6
1.1 VLASTNOSTI HLASU	6
1.2 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO HLASU.....	7
2. HLASOVÁ VÝCHOVA	9
2.1 HLASOVÉ KOMPETENCE PEDAGOGA	9
3. RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	11
3.1 KLÍČOVÉ KOMPETENCE	11
3.1.1 Kompetence komunikativní	11
3.1.2 Kompetence sociální a personální	12
3.2 VZDĚLÁVACÍ OBLASTI.....	13
3.2.1 Český jazyk a literatura.....	14
3.2.2 Hudební výchova	17
3.2.3 Dramatická výchova	18
4. PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE	22
4.1 PRAVIDLA PEDAGOGICKÉ KOMUNIKACE.....	23
4.2 ORGANIZAČNÍ FORMY	24
4.3 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE.....	26
4.4 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE.....	27
5. HLASOVÁ HYGIENA	28
PRAKTICKÁ ČÁST	31
6. VÝZKUM.....	32
6.1 CÍL VÝZKUMU	32
6.2 VÝZKUMNÉ METODY	32
6.3 POPIS PRŮBĚHU VÝZKUMNÉ SONDY	33
6.4 POPIS ŠKOL.....	34
6.5 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM	36
6.5.1 Český jazyk.....	36
6.5.2 Hudební výchova	46
6.5.3 Průřezové téma OSV	48
6.5.4 Srovnání ŠVP.....	48
6.6 POPIS POZOROVANÝCH HODIN A JEJICH VYHODNOCENÍ.....	48
6.6.1 Popis pozorovaných hodin.....	48

6.6.2 Vyhodnocení hodin.....	49
6.7 INTERPRETACE A SHRNUÍ ROZHovorŮ.....	50
6.7.1 Interpretace rozhovorŮ.....	50
6.7.2 Shrnutí rozhovorŮ.....	58
6.8 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	60
ZÁVĚR.....	62
RESUMÉ.....	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	64
SEZNAM TABULEK.....	66
SEZNAM PŘÍLOH.....	67

ÚVOD

Prvotním impulsem pro mou práci „Hlas v pedagogickém procesu na 1. stupni základních škol v Horažďovicích“ byly stále se objevující výzkumy, které poukazují na upadající kvalitu hlasové výchovy v našich školách a stále se snižující zájem dětí o zpěv a to jak ve škole, tak hlavně i v rodinách. Vždyť pro děti je jejich hlas v podstatě hlavním nástrojem svého hlasového projevu. Nabízí se zde tedy otázka, jestli s ním umí správně zacházet. Jestli není zapotřebí učit je práci s hlasem, eliminovat jejich špatné návyky. Vždyť si stačí představit třídu plnou dětí, kde se jednotliví žáci chtějí prezentovat co nejsilnějším hlasovým projevem, aby na sebe upozornili, abychom si jich všimli. Myslím si, že právě tento všední případ může vést k poruchám hlasu už v tak útlém věku. V diplomové práci bych se tedy ráda zaměřila na to, jaké místo má hlasová výchova ve vyučování v 1. – 3. ročníku základních škol v Horažďovicích.

Jelikož pro děti je hlas hlavním nástrojem k vyjádření se, tak pro pedagogy je hlas především pracovním nástrojem. V práci bych se tedy ráda zabývala i samotnými učiteli 1. stupně. Jelikož sama u sebe občas pociťuji hlasovou únavu, tak by mi zajímalo, jestli učitelé trpí hlasovými poruchami a jak tento problém případně kompenzují.

Jako dítě si nepamatuji, že by mě na základní škole učili, jak mám správně dýchat či jestli svůj hlas používám správně. S tím jsem se okrajově setkala až na střední pedagogické škole v hodinách hudební výchovy. Hlasovou výchovu jako takovou jsem měla možnost studovat až na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v předmětu Hudební dovednosti a Hlasová průprava. Také jsem se zúčastnila odborné stáže Hlasového a sluchového centra Medical Healthcom spol. s.r.o.¹ S Mgr. Pavlou Sovovou, Ph.D. jsme uspořádaly operativní vzdělávací akci pro dotazované učitelky v Horažďovicích, kde se mohly dozvědět alespoň základní informace o svém hlase, co mu prospívá a co hlasu naopak škodí. Pod vedením doktorky Sovové si mohly samy vyzkoušet různá cvičení na dech, jak mohou se svým hlasem pracovat apod. Touto vzdělávací akcí, stáží a absolvovaným předmětům jsem získala cenné rady o tom, jak správně tvořit hlas, jak o něj pečovat a také, jak jej správně rozvíjet.

Díky těmto zkušenostem jsem přesvědčena, že hlasová výchova, péče o svůj hlas není záležitostí pouze studentů hudební výchovy, ale všech studentů pedagogických

---

¹ Projekt OPVK CZ.1.07/2.4.00/17.0009 „Nové metody a technologie pro edukaci, diagnostiku, terapii a rehabilitaci lidského hlasu – spojení základního výzkumu v oblasti fyziologie hlasu s vysokoškolským vzděláváním a praxí ve specializovaném zdravotnickém zařízení.“

fakult. Tedy i učitelé z praxe by se z vlastního zájmu měli zajímat o tuto problematiku, neboť jak bylo již výše zmíněno, hlas je pracovním nástrojem učitele.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a část výzkumnou. V teoretické části se zaměřím především na formulaci pojmů hlas a hlasová výchova. Pokusím se vymezit prostor, který hlasová výchova zaujímá v Rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání (RVP ZV) a zaměřím se na pedagogickou komunikaci, která je nedílnou součástí pedagogického procesu. V závěru teoretické části se budu věnovat zásadám hlasové hygieny.

K výzkumné části kvalitativního přístupu využiji metodu analýzy dokumentů pro srovnání Školních vzdělávacích programů (ŠVP) základních škol v Horažďovicích v 1. – 3. třídě, metodu pozorování při náslechu vyučovacích hodin a metodu rozhovoru s učiteli 1. stupně základních škol v Horažďovicích.

TEORETICKÁ ČÁST

1. HLAS

Hlas je jednou z nejdůležitějších složek komunikace v naší společnosti. Díky němu můžeme propojovat náš svět se světem druhých. Hlas nám dokáže mimo sdělování informací zprostředkovat také emoce, náladu a psychický stav mluvící osoby. Lidský hlas je stejně jako otisk našich prstů jedinečný, neopakovatelný a nenapodobitelný. „*Hlas je osobitým rysem člověka a důležitým prostředkem lidského dorozumívání. Hlas užíváme k mluvení a ke zpěvu.*“²

Už od samotného počátku života můžeme vnímat a slyšet lidský hlas. V 5. měsíci prenatalního vývoje už je dítě schopno vnímat zvukové podněty a v 6. měsíci po oplození už na ně dokáže i reagovat (např. různými pohyby, kopáním). I když se dítě neprojevuje svým vlastním hlasem, můžeme zde mluvit o prvních známkách komunikace. Brzy potom začíná rozlišovat zvuky hlasu od ostatních zvuků a ke konci těhotenství dokáže rozpoznat matčin hlas i s jeho různými emocionálními odstíny. Hlas matky, které si dítě v paměti uchová, na něj může po narození velice pozitivně působit.³

Jako novorozeně se ještě nedokážeme orientovat ve významu slov, nerozumíme jim, ale pokud na nás někdo mluví, orientujeme se podle intonace. Rozeznáváme barvu, výšku i melodii hlasu. Naše komunikační prostředky jsou velice expresivní. Pláčeme, křičíme, mlčíme. Postupně se učíme novým slovům, rozumíme jejich významu, jsme schopni komunikovat. Osvojujeme si i melodii a intonaci hlasu. Hlas je základem naší komunikace, můžeme se jím projevovat. Díky hlasu se můžeme dorozumívat s ostatními lidmi, můžeme je poznávat. Jak bylo řečeno výše, prostřednictvím hlasu můžeme i zpívat.

1.1 VLASTNOSTI HLASU

Podle J. Vydrové jsou základními vlastnostmi hlasu barva, síla, výška, kvalita a pružnost.⁴

---

² PROKEŠ, Zbyněk. *Vybrané kapitoly z teorie hlasové výchovy*. Vyd. 1. V Liberci: Technická univerzita, 2009, 60 s. ISBN 978-80-7372-444-3., s. 9.

³ PLEVOVÁ, Ilona a Regina SLOWIK. *Komunikace s dětským pacientem: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 247 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4729-688., s. 43–44.

⁴ VYDROVÁ, Jitka. *Rady ke zpívání, aneb, Co může zpěvákům poradit odborný lékař*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2009. ISBN 978-80-7252-252-1., s. 38–40.

Barva hlasu

Hlas každého z nás je individuální svou barevností. Barva hlasu je ovlivněna rezonančními prostory, stavbou hrtanu, hrudníkem i stavbou celého těla. Je dědičná díky podobnosti rezonančních prostor (otec se synem mají podobný hlas). V průběhu života se barva hlasu mírně mění. Mladý hlas je spíše světlejší.

Síla hlasu

Síla hlasu závisí na schopnosti rozkmitání sliznice hlasivek, na proudu vydechovaného vzduchu, na odporu, který kladou hlasivky, na velikosti hlasivkového svalu, na velikosti krku a na velikosti a tvaru rezonančních prostor. Vyjadřuje se v decibelech (dB) nebo ve fonech a dalo by se říci, že je vnímána jako hlasitost. Sílu hlasu můžeme ovlivňovat. Průměrný rozhovor je o intenzitě 50 – 60 dB.

Výška hlasu

Výška hlasu závisí na délce hlasivek a na jejich elasticitě, na schopnosti rozkmitání blanitých okrajů hlasivkového svalu a na pružnosti zevního napínače hlasivek. Čím jsou hlasivky kratší, tím je tón vyšší. Výška hlasu se mění především úmyslně, např. při zpěvu.

Kvalita hlasu

Kvalita hlasu označuje příměs neharmonických zvuků v hlase. Pokud dojde ke změně kvality, objevují se projevy dyšných a chraptivých příměsí. Ty jsou způsobeny především onemocněním hlasivek, hlasovými uzlíky, hlasovou únavou, nedomykavostí apod.

Pružnost a ohebnost hlasu

Jedná se o schopnost hlasu rychle a plynule měnit výšku zpívaných tónů.

1.2 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO HLASU

Lidský hlas se u každého z nás liší svou barvou, výškou, zvučností, silou, hlasovým rozsahem a také dechovou funkcí. Díky hlasu jsme schopni tvořit slova, ze slov věty a z vět celé příběhy. Pomocí hlasu můžeme tvořit ale i tóny. Je tedy velice důležitý jak při komunikaci, tak i při zpěvu.

Dětský hlas se od hlasu dospělého liší hlavně anatomicko-fyziologickými a funkčními znaky. Mechanismy, které hlas tvoří, se vyvíjejí pozvolna a souběžně s duševním i tělesným vývojem dítěte. Základní charakteristikou dětského hlasu je především falzetové tvoření hlasu. To je způsobeno tím, že ještě nejsou plně funkční všechny hrtanové svaly. Dítě má menší výkonnost dýchacího svalstva, nedovede tedy v plné míře využívat hlavové rezonance, proto je pro dětský hlas spíše typický hlasový tón, který je slabý a lehký, má světlé zabarvení a má jasný a zvonivý zvuk.⁵

Období mladšího školního věku

V mladším školním věku nemají děti příliš silný hlas. Zato má hlas typicky dětskou barvu. Od počátku tohoto období je vhodné pomalu začít se soustavnou hlasovou výchovou či s pěveckým výkonem. Přibližně do dvanácti let není nikterak výrazný hlasový rozsah chlapců a dívek. Dítě je v tomto věku již plně připraveno k hudebně tvořivým projevům, hudebně pohybovým či instrumentálním. Dostává-li se mu dostatečná podpora a motivace ze strany učitele, stává se hudebně tvořivý projev prostředkem seberealizace dítěte.⁶

Typické vlastnosti zdravého dětského hlasu

Dětský hlas by měl mít jasnou a zvonivou barvu. Měl by být zvukově průrazný díky hlavové rezonanci, ale neměl by být příliš silný, neboť je tvořen hlasovým rejstříkem nebo s jeho převahou. Hlas dítěte má mít potenciál pro rozvoj. S věkem, tedy růstem rezonančních dutin nabývá dětský hlas na barevnosti a síle.⁷

---

⁵ SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, 105 s. ISBN 80-704-3261-6., s. 54.

⁶ Tamtéž, s. 58.

⁷ TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X., s. 17–19.

2. HLASOVÁ VÝCHOVA

Pojem hlasová výchova je zažitým výrazem pro rozvoj hlasu v rámci pěveckého projevu. Nejen však po stránce technické, ale zvláště i po stránce emocionální a výrazové.

Hlasová výchova se však netýká pouze zpěvu, ale i samotné mluvy. Když se podíváme na průpravu zpěvu, jde tam hlavně o to, abychom měli správnou techniku zpěvu, to znamená správné dýchání, srozumitelnou artikulaci a výraz. Tyto aspekty jsou v mnohých případech shodné i se zdravým mluveným projevem. Zpěv má tedy mnoho společného právě s mluveným slovem.

Zvláště na 1. stupni ZŠ je učitel pro žáky vzorem a předmětem jejich napodobování. Pro mnoho dětí je učitel jednou z mála možností, jak slyšet živý hlas, který není zkreslen nahráváním. Učitel je pro žáky významnou postavou, neboť s nimi tráví hodně času. Žáci vnímají, jak učitel artikuluje, dýchá, jak hlas spojuje s mimikou a gestikulací. Proto je velice důležité, aby učitel dbal na to, aby jeho hlas byl esteticky i funkčně nezávadný.

Z. Prokeš uvádí: „*Cílem hlasové výchovy je zvládnutí základů hlasové techniky tak, aby užívání mluvního hlasu nepůsobilo problémy, nevedlo ke vzniku hlasových poruch, přinášelo vždy pouze radost, uspokojení a obohacovalo tak život člověka. U budoucích učitelů jde, kromě výše uvedeného, o vytvoření metodických základů pro práci s hlasem, zejména dětským.*“⁸

2.1 HLASOVÉ KOMPETENCE PEDAGOGA

Pro učitele je velmi důležité, aby jeho hlasový aparát byl zcela funkční. Není-li to tak, nastanou u něj po nějaké době různé hlasové problémy. Jelikož náprava je velice obtížná, je důležité hlasovým problémům předcházet včas. Bylo by tedy vhodné, aby hlasová kompetence, tedy schopnost komplexně, funkčně zapojit hlasový aparát, byla zahrnuta do kompetencí již absolventa pedagogické fakulty.

J. Nohavová formulovala ve své diplomové práci hlasové kompetence pedagoga:⁹

---

⁸ PROKEŠ, pozn. 2, s. 9.

⁹ NOHAVOVÁ, Alena. *Psychosociální aspekty hlasové výchovy*. Plzeň, 2008. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, Katedra pedagogiky. s. 11-13.

Pedagogická kompetence

Hlasový pedagog si uvědomuje dosažený stav hlasových schopností svých žáků. Tomu se snaží podřizovat výběr činností.

Psychologická kompetence ve vztahu k žákům

Hlasový pedagog má individuální přístup k žákům. Chápe jejich individuální problémy a zvláštnosti. Dokáže respektovat časovou individuálnost změn u daného jedince. Žáky umí pozitivně motivovat.

Osobnostní kompetence

Hlasový pedagog působí pozitivně na žáky. Je klidný, vyrovnaný, trpělivý, rozvážný, s přiměřenou sebedůvěrou, důsledný, tolerantní a empatický.

J. Dvořák uvádí, že podle něj by dobří pedagogové a muzikanti (hlasoví pedagogové musí být muzikální) měli v sobě spojovat inteligenci: hudební (tzn., jak si člověk rozumí s hudbou a se světem hudby), personální (morálně-volní vlastnosti), interpersonální (interpersonální vztahy), tělovou (zejména motorika) a matematicko-logickou.¹⁰

---

¹⁰ *Psychologické aspekty hudební výchovy: (ontogeneze, diagnostika, muzikoterapie) : sborník příspěvků 5. ročníku Olomouckých jarních muzikologických konferencí.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 100 s. ISBN 80-244-0405-2., s. 36.

3. RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Rámcový vzdělávací program slouží jako závazný a pevně stanovený dokument pro pedagogy. Jsou zde sepsány jednotlivé očekávané výstupy, tedy to, čeho by pedagog měl s žáky za dané období dosáhnout. Na základě RVP ZV si jednotlivé školy sestavují svůj školní vzdělávací program (ŠVP), který je blíže zaměřen potřebám školy i žákům.

3.1 KLÍČOVÉ KOMPETENCE

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní

Které klíčové kompetence, popř. jejich aspekty, se týkají hlasového vyjádření (tedy hlasové výchovy)? V následujícím textu budou uvedeny vybrané cíle z oblasti komunikativních a sociálních a personálních kompetencí.

3.1.1 Kompetence komunikativní

„Na konci základního vzdělávání žák:

- *formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu;*
- *naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje;*
- *rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění;*
- *využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem;*

- využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi. ¹¹

Myslím si, že dané body s hlasovou výchovou souvisí, neboť kde jinde by žáci měli dostávat prostor k vyjadřování svých myšlenek, k vedení dialogů, k písemnému či ústnímu vyjadřování než právě v základní škole? Zde by se měl mluvený projev kultivovat a učitelé všech předmětů by se měli zaměřovat i na úroveň vystupování žáků.

3.1.2 Kompetence sociální a personální

„Na konci základního vzdělávání žák:

- účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce;
- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá;
- přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají;
- vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty. ¹²

I v této oblasti klíčových kompetencí je, jak se domnívám, náznak potřeby hlasové výchovy. Stěžejní složkou se zde stává opět komunikace a k rozvíjení jejich kvalit přispívá právě hlasová výchova.

---

¹¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2013. 146 s. [cit. 2013-09-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>. s. 12.

¹² Tamtéž, s. 13.

3.2 VZDĚLÁVACÍ OBLASTI

Připomeňme si vzdělávací oblasti (a jednotlivé obory/předměty), jak jsou definovány v RVP ZV. Jsou to:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)
- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)
- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)
- Doplnující vzdělávací obory (Dramatická výchova, Etická výchova, Filmová/audiovizuální výchova, Taneční a pohybová výchova)

Zaměříme-li se na okruhy vzdělávací oblasti, zjistíme, že s hlasovou výchovou souvisí především tři oblasti: Jazyk a jazyková komunikace, Umění a kultura a Doplnující vzdělávací obory.

Pokusíme se stručně charakterizovat oblast **Umění a kultura**. Tato vzdělávací oblast umožňuje žákům jiné než pouze účelné poznávání světa. Vzdělání v této oblasti je úzce spjato s estetikou. Dochází zde k rozvíjení tvořivosti, specifického citění a vnímavosti, jak samotného jedince k uměleckému dílu, tak i jeho prostřednictvím k sobě samému a k okolnímu světu.

Umění a kultura je v základním vzdělávání zastoupena vzdělávacími obory/předměty Hudební výchova a Výtvarná výchova. Vzdělávací oblast může být rozšířena i o Dramatickou výchovu v podobě samostatného vyučovacího předmětu, projektu, atd.

Na 1. stupni základního vzdělávání se žáci seznamují s jazykem hudebního (tedy i pěveckého), výtvarného, dramatického (tj. i mluvního, slovesného) i literárního umění. Učí se s nimi tvořivě pracovat a využívat je jako prostředků pro sebevyjádření. Žáci se s vybranými uměleckými díly seznamují a vzhledem ke svým zkušenostem se je učí chápat a interpretovat.

Další již zmíněnou oblastí je **Jazyk a jazyková komunikace**. Tato oblast je stěžejní ve výchovně vzdělávacím procesu. Jazyková výuka umožňuje žákovi správně vnímat různá sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat apod. Tato oblast se realizuje ve vzdělávacích oborech Český jazyk a literatura a Cizí jazyk.

V oboru Český jazyk a literatura si žáci v oblasti hlasové výchovy vytvářejí předpoklady k efektivní mezilidské komunikaci tím, že se učí své pocity a reakce interpretovat. V Komunikační a slohové výchově se zaměřují na kultivovanou mluvu, Jazyková výchova žáky vede k srozumitelnému vyjadřování. V Literární výchově žáci formulují vlastní názory o přečteném díle, popřípadě jej interpretují.

Třetím zmíněným oborem jsou **Doplňující vzdělávací obory**. Tyto obory nejsou povinnou součástí základního vzdělávání, vzdělávací obsah pouze doplňují či rozšiřují. Do těchto vzdělávacích oborů pro 1. stupeň patří především Dramatická výchova a Taneční a pohybová výchova.

Nyní se zaměříme blíže na obory/předměty, které obsahují nejen učivo jim vlastní, ale zahrnují také výstupy týkající se právě i hlasové výchovy. Následná pasáž by měla přiblížit, co by žáci v závěru 1. období (na konci 3. ročníku) měli zvládat. Snažila jsem se zaměřit a vybrat části, které souvisí s hlasovou výchovou.

3.2.1 Český jazyk a literatura

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

1. stupeň KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Vybrané očekávané výstupy pro kontext práce

Očekávané výstupy – 1. období

„Žák

- *plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti;*
- *respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru;*
- *pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost;*
- *v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči;*

- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích;
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev;
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh. ¹³

Učivo

- „Čtení – praktické čtení (technika čtení, čtení pozorné, plynulé, znalost orientačních prvků v textu); věcné čtení (čtení jako zdroj informací, čtení vyhledávací, klíčová slova);
- naslouchání – praktické naslouchání (zdvořilé, vyjádření kontaktu s partnerem); věcné naslouchání (pozorné, soustředěné, aktivní – zaznamenat slyšené, reagovat otázkami);
- mluvený projev – základy techniky mluveného projevu (dýchání, tvoření hlasu, výslovnost), vyjadřování závislé na komunikační situaci; komunikační žánry: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, vzkaz, zpráva, oznámení, vypravování, dialog na základě obrazového materiálu; základní komunikační pravidla (oslovení, zahájení a ukončení dialogu, střídání rolí mluvčího a posluchače, zdvořilé vystupování), mimojazykové prostředky řeči (mimika, gesta). ¹⁴

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Vybrané očekávané výstupy pro kontext práce

Očekávané výstupy – 1. období

„Žák

- čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku;
- vyjadřuje své pocity z přečteného textu. ¹⁵

Učivo

- „Poslech literárních textů;
- zážitkové čtení a naslouchání;

¹³ Rvp.cz, pozn. 11, s. 20.

¹⁴ Tamtéž, s. 20.

¹⁵ Tamtéž, s. 21.

- *tvůrčivé činnosti s literárním textem – přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu, dramatizace, vlastní výtvarný doprovod.*¹⁶

Snažila jsem se zde ponechat body týkající se hlasu. Myslím si, že zde můžeme najít mnoho prostoru pro práci s hlasem. Je zde kladen důraz na správnou artikulaci, dýchání, tvorbu hlasu, na vedení dialogů apod.

Po detailnějším prozkoumání RVP ZV bych si dovolila tvrdit, že důraz na hlasovou výchovu na 1. stupni je v porovnání s 2. stupněm mnohem větší. Na 2. stupni je dáno mnohem méně prostoru pro hlasovou výchovu než na 1. stupni. Pro srovnání si dovolím uvést i očekávané výstupy pro 2. stupeň ZŠ.

2. stupeň *KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA*

Vybrané očekávané výstupy pro kontext práce

Očekávané výstupy

„Žák

- *dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci;*
- *v mluveném projevu připraveném i improvizovaném vhodně užívá verbálních, nonverbálních i paralingválních prostředků řeči.*¹⁷

Učivo

- *„Mluvený projev – zásady dorozumívání (komunikační normy, základní mluvené žánry podle komunikační situace), zásady kultivovaného projevu (technika mluveného projevu, prostředky nonverbální a paralingvální); komunikační žánry: připravený i nepřipravený projev na základě poznámek nebo bez poznámek, referát, diskuse.*¹⁸

---

¹⁶ Rvp.cz, pozn. 11, s. 22.

¹⁷ Tamtéž, s. 22.

¹⁸ Tamtéž, s. 22-23.

2. stupeň LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Vybrané očekávané výstupy pro kontext práce

Očekávané výstupy

„Žák

- *uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla;*
- *formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo.* ¹⁹

Učivo

- *„Tvořivé činnosti s literárním textem – přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu, záznam a reprodukce hlavních myšlenek, interpretace literárního textu, dramatizace, vytváření vlastních textů, vlastní výtvarný doprovod k literárním textům.* ²⁰

3.2.2 Hudební výchova

Hudební výchova má s hlasovou výchovou mnoho společného. Vzájemně se doplňují, jedna z druhé vycházejí. V následující části RVP ZV jsem se opět zaměřila na pasáže související s hlasovou výchovou.

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

1. stupeň

Vybrané očekávané výstupy pro kontext práce

Očekávané výstupy – 1. období

„Žák

- *zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlasu;*
- *rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem.* ²¹

---

¹⁹ Rvp.cz, pozn. 11, s. 23-24.

²⁰ Tamtéž, s. 24.

²¹ Tamtéž, s. 70.

Učivo

Vokální činnosti

- „*Pěvecký a mluvní projev – pěvecké dovednosti (dýchání, výslovnost, nasazení a tvorba tónu, dynamicky odlišený zpěv), hlasová hygiena, rozšiřování hlasového rozsahu.*“²²

Poslechové činnosti

- „*Kvality tónů – délka, síla, barva, výška;*
- *hudební výrazové prostředky a hudební prvky s výrazným sémantickým nábojem – rytmus, melodie, harmonie, barva, kontrast a gradace, pohyb melodie (melodie vzestupná a sestupná), zvukomalba, metrické, rytmické, dynamické, harmonické změny v hudebním proudu;*
- *hudba vokální, instrumentální, vokálně instrumentální, lidský hlas a hudební nástroj.*“²³

3.2.3 Dramatická výchova

Opět jsem se zde pokusila zaměřit na body související s hlasovou výchovou.

K mému překvapení se však jedná převážně o velmi obecná hesla, na které je již kladen důraz v Hudební výchově a v Českém jazyce, kde jsou i daleko lépe rozepsána.

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

1. stupeň

Vybrané očekávané výstupy pro kontext práce

Očekávané výstupy – 1. období

žák

- „*Zvládá základy správného tvoření dechu, hlasu, artikulace a správného držení těla; dokáže hlasem a pohybem vyjadřovat základní emoce a rozpoznávat je v chování druhých;*
- *reflektuje s pomocí učitele svůj zážitek z dramatického díla (divadelního, filmového, televizního, rozhlasového).*“²⁴

---

²² Rvp.cz, pozn. 11, s. 70.

²³ Tamtéž, s. 71.

²⁴ Tamtéž, s. 94.

Učivo

Základní předpoklady dramatického jednání

- „*Psychosomatické dovednosti – práce s dechem, správné tvoření hlasu, držení těla, verbální a neverbální komunikace;*
- *sociálně komunikační dovednosti – spolupráce, komunikace v běžných životních situacích, v herních situacích a v situacích skupinové inscenační tvorby, prezentace, reflexe a hodnocení.*“²⁵

Proces dramatické a inscenační tvorby

- „*Náměty a témata v dramatických situacích – jejich nalézání a vyjadřování;*
- *inscenační prostředky a postupy – jevištní tvar na základě improvizované situace a minipříběhu; přednes;*
- *komunikace s divákem – prezentace, sebereflexe.*“²⁶

3.2.4 Průřezová témata

„*Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.*“²⁷ Průřezová témata jsou součástí povinného základního vzdělávání. Všechna témata uvedena v RVP ZV musí být zařazena do výuky na 1. i 2. stupni, nemusí být však zastoupena v každém ročníku. Je možné je využít jako integrativní součást vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu, nebo jako samostatný předmět, seminář, projekt, kurz apod.²⁸

V RVP ZV jsou vymezena tato průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova

---

²⁵ Rvp.cz, pozn. 11, s. 94.

²⁶ Tamtéž, s. 94.

²⁷ Tamtéž, s. 90.

²⁸ Tamtéž, s. 107.

- Environmentální výchova
- Mediální výchova

Domnívám se, že právě průřezové téma Osobnostní a sociální výchova (OSV) úzce souvisí s hlasovou výchovou, a tak si jej více přiblížíme.

Osobnostní a sociální výchova

OSV je zaměřena na formování osobnosti člověka ve všech jejích rovinách, tj. v oblasti citů, myšlenek, jednání a chování, vůle, vztahů k sobě i k ostatním. Posláním výchovy je pomoci najít každému žákovi vlastní cestu k životní spokojenosti, která je založena na dobrých vztazích k sobě samému, k dalším lidem i světu.

Tematické okruhy průřezového tématu jsou členěny do tří částí – osobnostní, sociální a mravní rozvoj.

Do Osobnostního rozvoje je zařazen Rozvoj schopností poznávání, Sebepoznání a sebepojetí, Seberegulace a sebeorganizace, Psychohygienu a Kreativitu.

Do Morálního rozvoje je zahrnuto Řešení problémů a rozhodovací dovednosti a Hodnoty, postoje a praktická etika.

V Sociálním rozvoji je obsaženo Poznávání lidí, Mezilidské vztahy, Komunikace a Kooperace a kompetice.

Složka Komunikace ze Sociálního rozvoje je v RVP ZV takto definována: *„řeč těla, řeč zvuků a slov, řeč předmětů a prostředí vytvářeného člověkem, řeč lidských skutků; cvičení pozorování a empatického a aktivního naslouchání; dovednosti pro sdělování verbální i neverbální (technika řeči, výraz řeči, cvičení v neverbálním sdělování); specifické komunikační dovednosti (monologické formy - vstup do tématu „rétorika“); dialog (vedení dialogu, jeho pravidla a řízení, typy dialogů); komunikace v různých situacích (informování, odmítání, omluva, pozdrav, prosba, přesvědčování, řešení konfliktů, vyjednávání, vysvětlování, žádost apod.); efektivní strategie: asertivní komunikace, dovednosti komunikační obrany proti agresi a manipulaci, otevřená a pozitivní komunikace; pravda, lež a předstírání v komunikaci.“*²⁹

Jak zde můžeme vidět, OSV s hlasovou výchovou opravdu úzce souvisí. U žáků je touto složkou Sociálního rozvoje rozvíjena nejen verbální a neverbální komunikace, ale také schopnost empatického a aktivního naslouchání, rozvoj komunikačních žánrů

---

²⁹ Rvp.cz, pozn. 11, s. 109.

(pozdrav, oslovení, prosba, žádost, ...) či například komunikace citů (vyjádření a usměrňování citů).

V mnohých částech RVP ZV jsou deklarována témata a cíle, která se týkají hlasové výchovy, souvisí tedy s mluveným projevem, hlasovým vyjádřením apod. Především se jedná o Český jazyk (Cizí jazyk), Hudební výchovu, doplňkový obor Dramatická výchova a průřezové téma OSV. Zvláště průřezové téma by měli řešit všichni pedagogové. OSV by mělo být běžnou součástí každodenní práce učitele. A tedy i hlasová výchova by měla být samozřejmostí pro všechny pedagogy.

4. PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

Pedagogickou komunikaci můžeme chápat z různých hledisek. Pro mou práci je však asi nejdůležitější hledisko, že pedagogická komunikace je prostředkem k výchově, vzdělávání a sledování pedagogických cílů. Gavora uvádí tuto definici pedagogické komunikace: „*Pedagogická komunikace je výměna informací mezi účastníky výchovně-vzdělávacích cílů. Pedagogická komunikace se řídí osobitými pravidly, které určují pravomoce jejich účastníků.*“³⁰ Obdobně vymezují tento pojem i S. Navrátil, J. Fleischman, K. Klimeš: „*Komunikaci je tedy nutné chápat jako základní prostředek uskutečňování výchovy a vzdělávání, který umožňuje zprostředkovaně v podobě verbálních a neverbálních projevů učitelů a žáků realizaci zvolených cílů, obsahu, metod a forem jako prvků vyučovacího procesu.*“³¹

Když neproběhne komunikace mezi žákem a učitelem, nemůže se učitel dozvědět, zda se žák něčemu novému naučil, zda dané učivo pochopil a podobně. Chyběla by zde zpětná vazba.

Pedagogická komunikace je prostředkem k realizaci vzdělávání, výchovy a také zprostředkovává společnou činnost mezi účastníky komunikace. Účastníci pedagogické komunikace jsou navzájem v určitých vztazích. Gavora vymezuje několik typů těchto vztahů:

- „*Učitel x žák;*
- *učitel x třída;*
- *učitel x skupina žáků;*
- *žák x třída;*
- *žák x skupina žáků;*
- *žák x žák;*
- *skupina žáků x skupina žáků;*
- *skupina žáků x třída.*“³²

---

³⁰ in NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 171 s. ISBN 80-247-0738-1., s. 26.

³¹ in NELEŠOVSKÁ, pozn. 30, s. 26.

³² GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005, 165 s. ISBN 80-731-5104-9., s. 26-27.

První tři typy vztahů můžeme nazvat jako nesymetrické, neboť je zde nadřazené postavení učitele. Učitel rozhoduje o tom, kdo bude komunikovat.

Na vztah učitel x žák můžeme nahlížet i z druhé strany žák x učitel. Vztah žáka k učiteli se neustále vyvíjí.

Jinými vztahy rozumíme vztahy mezi žáky navzájem. Tyto vztahy už můžeme nazvat jako symetrické, neboť žáci mají dány stejné povinnosti. Žáci je mohou rozvíjet především společnou prací ve skupině.

4.1 PRAVIDLA PEDAGOGICKÉ KOMUNIKACE

Pedagogická komunikace je do jisté míry ovlivněna danými pravidly, podle kterých se komunikuje. Existují různé názory na to, jestli je efektivnější, když se pravidla vytvářejí za účasti žáků nebo jestli je to výhradně práce učitele. Je oprávněný názor některých pedagogů, že žáci se budou podřizovat spíše pravidlům, která si sami navrhli? Tuto otázku úmyslně ponechám otevřenou. Jisté však je, že velký počet pravidel ztrácí svou funkčnost. Žáci si je nepamatují, nechovají se podle nich, nedodržují je. J. S. Cangelosi pro užívání menšího počtu pravidel udává tyto důvody:

- *„Málo pravidel se snadněji zapamatuje než mnoho.*
- *Jednotlivé pravidlo se v malém počtu nařízení bude jevit jako důležité.*
- *Funkční pravidla apelují na zdravý rozum žáků a vedou je k tomu, aby přemýšleli o svém chování.*
- *Funkční pravidla soustřeďují pozornost spíše na účelné chování než na nefunkční formality.*“³³

J. S. Cangelosi uvádí i proč je zavádění jednotlivých pravidel tak důležité:

- *„Maximalizují spolupracující chování a minimalizují chování nespolupracující, rušivé.*
- *Zajišťují bezpečnost a pohodlnost učebního prostředí.*
- *Zamezují rušení ostatních tříd a lidí mimo učebnu činnostmi probíhajícími ve třídě.*

---

³³ CANGELOSI, James S a Regina SLOWIK. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1996, 289 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8083-9., s. 123.

- *Udržují přijatelnou úroveň slušnosti mezi žáky, zaměstnanci školy a návštěvníky školy.*³⁴

4.2 ORGANIZAČNÍ FORMY

Na průběh pedagogické komunikace má vysoký vliv zvolená organizační forma vyučovací hodiny. Nejčastěji využívané formy jsou:

- hromadné (frontální) vyučování,
- skupinové vyučování,
- individuální vyučování.

Hromadné vyučování

Jde o nejčastěji využívanou organizační formu jak u nás, tak i v ostatních zemích, ačkoliv se spousta škol snaží o minimalizaci tohoto typu vyučování. Organizační forma se zaměřuje hromadně na všechny žáky, kteří pracují se shodným učivem.³⁵

Hromadné vyučování můžeme rozdělit do tří komunikačních struktur podle toho, mezi kým komunikace probíhá:

- Obousměrná komunikace mezi učitelem a jedním žákem – zpravidla se jedná o rozhovor. Učitel klade otázky, na které žák odpovídá. Učitel tedy nepracuje se skupinou, ale s jednotlivci. Vzájemná komunikace mezi žáky se obvykle nepřipouští. Je zde podstatná učitelova formulace otázek, zaujetí žáků a jejich zapojení do rozhovoru.
- Jednosměrná komunikace od učitele ke třídě – zpravidla se jedná o monolog učitele před třídou. Ani v tomto typu komunikace se nepřipouští rozhovor mezi žáky. Problémem zde bývá, že žáci jsou málo aktivizováni, jejich činnost spočívá pouze v poslechu, a tak brzy ztrácejí koncentraci. Učitel těžko zjišťuje, zda žáci vnímají a zda tomu, co hovoří, rozumí. Typickými činnostmi pro tuto strukturu komunikace jsou výklad učitele, vyprávění nebo hodnocení žáků.
- Jednosměrná komunikace učitele k žákovi jako jednotlivci.³⁶

³⁴ CANGELOSI, pozn. 33, s. 123.

³⁵ GAVORA, pozn. 32, s. 117.

³⁶ NELEŠOVSKÁ, pozn. 30, s. 32-34.

Tento typ vyučování má své klady i zápory. Klady nalézáme především v tom, že hromadné vyučování je ideální typ pro přenos informací většímu počtu žáků v relativně krátké době. Jako negativum bych rozhodně viděla problém ve zpětné vazbě. Učitel v tomto typu vyučování těžko poznává, zda žáci učivu rozumí a zda jej umí aplikovat v praxi. Tento nedostatek řeší další forma vyučování – skupinové vyučování.

Skupinové vyučování

V této formě vyučování dochází mezi žáky k obousměrné komunikaci. Žáci se zde mohou naučit komunikovat mezi sebou navzájem, spolupracovat, pomáhat jeden druhému, vnímat názory jiných, ustupovat, činit kompromisy, ale také argumentovat a stát si za svým názorem, dokázat ho před ostatními obhájit.³⁷ Řekla bych, že všechny tyto schopnosti jsou v dnešním světě velice důležité, a tak by se s nimi žáci měli seznamovat co nejdříve nejen prostřednictvím školního vyučování. Skupinová práce zajistí také velice kladně působí na motivaci žáků. Učivu lépe rozumí a dokáží si jej lépe zapamatovat, když se o něm můžou s někým hovořit. A. Nelešovská rozděluje skupinové vyučování podle počtu účastníků na párové vyučování a skupinové vyučování po třech a více dětech ve skupině.³⁸

Párové vyučování je takové, kdy je skupina tvořena pouze dvěma žáky. Jedná se o přechod mezi hromadným a skupinovým vyučováním. Je to ideální forma pro menší děti, které ještě nemají zkušenost s prací ve skupině, neboť je pro ně snazší domluvit se pouze ve dvou než ve větší skupině.³⁹

Skupinové vyučování po třech a více dětech ve skupině je pro pedagogy z pohledu přípravy, organizace a hodnocení žáků náročnější. Když si ovšem učitel vše předem připraví a promyslí a vše tedy zvládne, dočká se kooperujícího chování žáků.⁴⁰

Skupinové vyučování je pouhé přiblížení vyučování životu, vždyť dospělí často pracují v týmech. Při práci ve skupině si žáci zvykají na spolupráci s ostatními spolužáky a rozvíjí si tak sociální dovednosti. Probíhá zde obousměrná komunikace, vztahy mezi žáky jsou symetrické. Žáci se zde učí komunikovat a nebát se vyslovit svůj názor.⁴¹

---

³⁷ NELEŠOVSKÁ, pozn. 30, s. 34.

³⁸ Tamtéž, s. 34.

³⁹ Tamtéž, s. 34.

⁴⁰ Tamtéž, s. 35.

⁴¹ GAVORA, pozn. 32, s. 117-118.

Problém, který ve skupinovém vyučování může nastat je ten, že všichni žáci nemusí pracovat rovnoměrně. Je tedy důležité, aby učitel všem žákům ve skupině rozdělil role.

Během vyučování je důležité jednotlivé formy měnit a obměňovat, neboť některé věci je lepší vykonávat samostatně, některé jsou vhodnější pro skupinovou práci.

4.3 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Komunikace je jedna z nejdůležitějších lidských schopností. Zvláště v pedagogické komunikaci stojí mluvení – řeč na prvním místě. Podle Slovníku spisovného jazyka českého se řečí rozumí „*schopnost vyjadřovat a dorozumívat se jazykem*“⁴². Základem komunikace je slovo, hovoříme tedy o slovní neboli verbální komunikaci.

V pedagogickém procesu má verbální komunikace určité fáze. První fází je záměr učitele sdělit žákovi nějaké informace. Záměr předchází slovní formulaci a dává jí smysl. Poté následuje druhá fáze – vlastní sdělení. To je adresováno žákovi, skupině žáků nebo celé třídě. Třetí fází je dekodování sdělení, o které se snaží žáci, aby odhalili jeho smysl.⁴³

Jeden z prostředků, jak zpřesnit smysl je dialog. Dialog učitele se žákem je nejčastější formou verbální komunikace ve třídě. Výukový dialog je řízen jedním z komunikujících. V našem případě učitelem. Prostřednictvím dialogu učitel poznává žáka, jeho názory, postoje, jazykový projev, způsob myšlení. Učitel žáka může také usměrňovat a obohacovat ho o své vědomosti.

Funkce výukového dialogu rozlišil Gavora. Prvořadou funkcí je funkce kognitivní. Učitel by měl rozšiřovat dosavadní vědomosti a dovednosti žáků pomocí vysvětlování učiva, opakování učiva, prověřování vědomostí apod. Prostřednictvím této funkce dochází ke zpětné vazbě, formulaci myšlenek, udržení pozornosti apod. Další funkcí dialogu je funkce afektivní. Prostřednictvím této funkce se rozvíjejí zájmy, názory, představy, postoje a přesvědčení žáků. Učitel má možnost žáka motivovat, povzbuzovat, pochválit ho, dát mu najevo, že mu rozumí. Třetí, sociální funkce se

---

⁴² KOLEKTIV. *Slovník spisovného jazyka českého. Díl I A-M*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1971, 1311 s., s. 924.

⁴³ NELEŠOVSKÁ, pozn. 30, s. 42.

vyskytuje při rozvíjení vztahů ve třídě, kooperaci. Žáci se učí vzájemně si naslouchat, formulovat své myšlenky, prosazovat se.⁴⁴

4.4 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Druhým typem komunikace je neverbální komunikace. Neverbální neboli nonverbální komunikace je taková, která probíhá beze slov. Nejde však jen o mimickou stránku řeči, ale o celý komplex mimoslovních signálů – řeč těla. Taková řeč těla je mnohem upřímnější než samotná slova.⁴⁵

Výrazovými prostředky neverbální komunikace jsou výrazy obličeje (mimika), pohledy (řeč očí), pohyby (kinezika), fyzické postoje (konfigurace všech částí těla), gesta (gestika), dotek (haptika), přiblížení či oddálení (proxemika), tón řeči, úprava zevnějšku a životního prostředí.⁴⁶ Je možné o hlase uvažovat i jako o neverbálním signálu.

Neverbální komunikace nám umožňuje přenášet postoje a emocionální stavy. Prostřednictvím mimiky, gestikulací či tónem hlasu dává učitel najevo svou radost, spokojenost, sympatie nebo naopak nesympatie, hněv, nepřátelství. Podobné signály může vysílat i žák k učiteli či k ostatním spolužákům.⁴⁷

Neverbální komunikace je tedy nedílnou, velice významnou složkou ve vyučování. Hlas je tedy důležitý pro tvorbu slov a sdělování myšlenek (verbální komunikace), ale jak vyplývá z výše uvedeného, je také možností jak sdělovat emoce – vyjadřovat nonverbální dimenzi.

---

⁴⁴ GAVORA, pozn. 32, s. 73.

⁴⁵ NELEŠOVSKÁ, pozn. 30, s. 46.

⁴⁶ Tamtéž, s. 46.

⁴⁷ GAVORA, pozn. 32, s. 99.

5. HLASOVÁ HYGIENA

Otázkou hlasové hygieny se zabývá celá řada různých odborníků. Pozornost je věnována převážně hlasové hygieně, kterou by měl dobře znát i respektovat každý učitel, i budoucí, a také ti, kteří jsou nuceni svůj hlas hodně používat a kteří působí svým hlasem a svou mluvou na druhé. Dodržováním zásad hlasové hygieny předchází učitel nesprávně naučeným návykům a může tak své žáky v této oblasti správně vést.

„Hlasovou hygienu lze tedy z našeho hlediska definovat jako soubor zásad, postupů a opatření, jejichž aplikace vede k udržení nebo znovunabytí plné funkční hlasové kondice.“⁴⁸

Latinské přísloví praví: „*Vox sana in corpore sano. Zdravý hlas předpokládá i zdraví celého těla.*“⁴⁹ Zaměříme se tedy na několik obecných zásad, které se týkají zdravého životního stylu a tedy i hlasové hygieny.

J. Frostová dělí tyto zásady a doporučení do pěti následujících oblastí⁵⁰:

1. Úprava prostředí

Hovořit bychom vždy měli ve vyvětrané, klimaticky vyhovující třídě, která není přetopena, s minimem prachu. Pozornost by měla být věnována i vlhkosti vzduchu ve třídě. Ta by se měla pohybovat okolo 30 – 50 %. Když venku mrzne, tak vzduch bývá suchý. Větráním tedy vlhkost vzduchu ve třídě nezvýšíme. Jako řešení můžeme využít zvlhčovač vzduchu.

Na hlas velmi negativně působí i náhlé změny teploty. Při přechodu z vytopené místnosti do chladného počasí či naopak by neměl učitel zapomínat na aklimatizaci hlasivek. Měli bychom si pamatovat, že při takové změně je třeba přibližně 10 minut hlas příliš nenamáhat.

2. Způsob učitelova života

Do této oblasti patří především životospráva, tedy poznatky o zdravém spánku, pitném režimu a tělesný pohyb.

---

⁴⁸ FROSTOVÁ, Jana. *Škola a zdraví pro 21. století, 2010: péče o hlasovou kondici učitelů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD, 2010, 126 s. ISBN 978-80-7392-157-6., s. 70.

⁴⁹ KIML, Josef. *Co máme vědět o hlasu: zpěvní hlas, poruchy, prevence*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 126 s. ISBN 80-705-8053-4., s. 112.

⁵⁰ FROSTOVÁ, pozn. 48. s. 72-77.

Dospělý člověk by měl v průměru spát sedm až devět hodin denně v klidném prostředí. Potřeba spánku je ovšem individuální. Je však všeobecně známo, že celému organismu prospívá pravidelný a dostatečně dlouhý spánek.

Velice důležitou zásadou je také dodržování pitného režimu. Za den bychom měli vypít 2,5 – 3 litry tekutin v průběhu celého dne. Pozor bychom měli dávat na tekutiny, které působí dehydratačně. Častějším pitím kávy je třeba denní přísun tekutin zvýšit, dále pak u nápojů, které obsahují vyšší podíl cukru, různé šťávy a limonády. Organismus dehydratují také čaje, a to černé čaje, mátové a heřmánkové. Nejvhodnějším nápojem je tedy obyčejná voda nebo minerální voda Vincentka.

Sport jako takový můžeme zařadit do aktivního druhu odpočinku. Ten je důležitý pro posílení fyzické, ale i psychické zdatnosti a odolnosti.

Pozornost bychom měli klást i na prostředí, ve kterém pobýváme. Negativní vliv má kouření na celý organismus, zvláště pak na oběhový a dýchací systém. Tato negace však dopadá i na tzv. pasivní kuřáky, osoby, které nekouří, ale kouř vdechují např. v restauracích.

3. Péče o hlasové orgány

Tato oblast by měla jedince připravit na dlouhodobé zvládání hlasové zátěže.

Před náročným dnem i po hlasové zátěži je důležité dodržovat hlasový odpočinek. Je třeba nekřičet, nepřepínat hlasovou sílu. Opatrnosti je třeba dbát i při šepotu, kterým si někdy však jen zdánlivě můžeme šetřit hlas.

Neškodné je rozhodně i otužování. Posiluje naši imunitu, takže se lépe vyvarujeme nachlazení a různým nemocem. A právě po chřipce či angíně je hlasové ústrojí velmi oslabeno a snadno jej můžeme poškodit.

4. Hlas – pracovní nástroj

V této oblasti Frostová poukazuje na to, že učitelé začínají věnovat pozornost péči o hlas až v okamžiku, kdy zpozorují nějaké problémy s hlasem, kdy hlas začne vypovídat svou službu. Prospěšné pro učitele tedy je vytvoření tzv. monitoringu kondice vlastního hlasu. Patří sem pravidelné sledování svého hlasu. Jestliže se objeví signály problému s hlasem, dát je do souvislostí s možnými vlivy a poté je prověřit, jestli používaná prevence je dostačující či je třeba konzultace s odborníkem.

5. Práce s hlasem v běžných podmínkách profese

Důraz je zde kladen na počáteční rozcvičení, připravení hlasivek na celodenní zátěž a závěrečné zklidnění hlasu, které je nejlépe provádět jemným, tichým brumendem.

Je třeba vědět, že každé nesprávné zacházení s hlasem vede dříve či později ke vzniku hlasových poruch. Proto je pro učitele nezbytně důležité dodržovat jednotlivé zásady hygieny hlasu.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. VÝZKUM

6.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem mého výzkumu je prostudovat školní vzdělávací programy dvou základních škol v Horažďovicích, porovnat je vzájemně mezi sebou a také jejich soulad s RVP ZV. Oblast, na kterou se zaměřuji, je hlasová výchova a její zařazení do hodin českého jazyka a hudební výchovy.

V další části výzkumu se chci zaměřit na problematiku hlasových poruch u učitelů. Pomocí rozhovorů se pokusím zjistit, jestli učitelé 1. stupně těchto základních škol trpí hlasovými poruchami a jaký postoj ke svému hlasu zauímají. V případě, že mají nějaké hlasové obtíže, tak také jak se s tímto problémem vyrovnávají.

Stanovení výzkumných otázek

Výchozí otázky mého výzkumného šetření:

- Jak je hlasová výchova na 1. stupni základních škol v Horažďovicích zařazená do předmětů českého jazyka a hudební výchovy?
- Mají učitelé na 1. stupni základních škol v Horažďovicích problémy s hlasem?
- Jestli ano, jak se s tímto problémem vyrovnávají?

6.2 VÝZKUMNÉ METODY

Ve svém šetření jsem využila kvalitativního přístupu, který nabízí několik způsobů, jak získat potřebné informace a to buď metodou pozorování, metodou experimentální, metodou dotazníkovou nebo metodou rozhovoru. Pro svůj výzkum jsem si vybrala metodu pozorování, polostrukturovaného rozhovoru a také analýzu dokumentů.

Pozorování

Pozorování je jedna z nejtěžších metod sběru dat v kvalitativním šetření. Základním typem pozorování je zúčastněné pozorování. To můžeme charakterizovat jako sledování probíhajících aktivit přímo v prostředí, kde se odehrávají. Dochází zde k interakci mezi pozorovatelem a pozorovanými účastníky výzkumu. Aktivity jsou

pozorovatelem spíše sledovány, než aby je sám inicioval. Výzkumník tedy do výuky nezasahuje.⁵¹

Rozhovor

Rozhovor je metoda, která se v kvalitativním výzkumu využívá nejčastěji. Je označovaná jako hloubkový rozhovor, který můžeme definovat jako: „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.*“⁵² Existují dva typy hloubkového rozhovoru. Nestrukturovaný rozhovor, který může být založen na jediné připravené otázce. Ostatní otázky vyplývají z informací poskytnutých tazajícím. Druhým typem hloubkového rozhovoru je rozhovor polostrukturovaný. Ten vychází z předem připravených otázek, které se ovšem během rozhovoru přizpůsobují informacím získaných od tázaného.⁵³

Analýza dokumentů

Tato metoda patří k standardním aktivitám v kvalitativním i v kvantitativním výzkumu. Dokumenty mohou být podrobeny zkoumání z různých hledisek. Mezi dokumenty můžeme zařadit knihy, novinové články, deníky. Za dokumenty se mohou obecně považovat i veškeré stopy lidské existence. Jedna z výhod této strategie zkoumání je okolnost, že data nejsou vystavena působení zdrojů chyb nebo zkreslení, která mohou vznikat při rozhovorech nebo pozorování.⁵⁴

6.3 POPIS PRŮBĚHU VÝZKUMNÉ SONDY

Ve výzkumné části své diplomové práce popíši průběh a výsledky svého zkoumání, které jsem realizovala na 1. stupni Základní školy Blatenská, Horažďovice a na 1. stupni Základní školy Komenského také v Horažďovicích. Tuto výzkumnou sondu, jsem provedla ve spolupráci pedagogů 1. stupně výše zmíněných základních škol. Tyto základní školy jsem si vybrala z důvodu, že obě školy dobře znám, neboť se nacházejí v mém rodném městě a znám tedy i většinu učitelek, se kterými jsem šetření uskutečnila.

---

⁵¹ ŠVARČÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0., s. 142–146.

⁵² Tamtéž, s. 159.

⁵³ Tamtéž, s. 159–160.

⁵⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4., s. 130-131.

Provedla jsem sedm rozhovorů s osmi učitelkami 1. – 3. třídy. (Jeden z rozhovorů byl se dvěma učitelkami zároveň). Téměř všechny rozhovory byly zaznamenány na diktafon a poté přepsány do textového souboru. Jednotlivé myšlenky jsem se pokusila shrnout do několika témat. Zde se mi začala pomalu rýsovat první verze odpovědi na otázku mé výzkumné práce. Rozhovor s dotazovanými se uskutečnil ten samý den nebo následující po náslechu jejich hodiny. S většinou dotazovaných probíhal rozhovor ve školní třídě. Jen s jednou učitelkou jsem se sešla v jejím domě. S učitelkami jsem se nejdříve snažila navázat příjemnou atmosféru. Poté jsem se jim snažila přiblížit svou práci. Dotazované jsem také ubezpečila, že veškeré informace jsou anonymní a požádala jsem je o souhlas rozhovor nahrávat. Kromě jedné učitelky všechny souhlasily, že rozhovor může být nahráván. U učitelky, která mi souhlas k nahrávání nedala, jsem si veškeré informace poznamenávala na papír. Bohužel se obávám, že přes veškerý čas, který jsem na zapsání jednotlivých informací měla, se mi bez diktafonu nepodařilo zachytit úplně vše, co mi učitelka sdělila.

Než jsem s jednotlivými dotazovanými provedla rozhovor, šla jsem se podívat na jejich vyučovací hodinu. Zde jsem se kromě pozorování průběhu hodiny zaměřila převážně na práci s hlasem učitelky a kolik prostoru k mluvení dává svým žákům. Mou pozornost jsem věnovala i třídě, jestli je vyvětraná, jak na mě působí apod. Pozorovala jsem také, jestli učitelka během hodiny pije nějaký nápoj a jestli i žáci se během vyučování mohou napít.

Do výzkumné části jsem zahrнула také porovnání Školních vzdělávacích programů ZŠ Blatenská, Horažďovice a ZŠ Komenského, Horažďovice. Zde jsem se pokusila vyhledat učivo, které souvisí s hlasovou výchovou.

6.4 POPIS ŠKOL

Základní škola Blatenská, Horažďovice

Základní škola byla otevřena 1. září 1964. Součástí základní školy jsou i speciální třídy ZŠ, které fungují jako „malotřídní škola“ poskytující vzdělání žákům, jejichž celkové schopnosti jim nedovolují úspěšně absolvovat běžnou základní školu.

ZŠ Blatenská vyučuje podle školního vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Ve školním roce 2012/2013 navštěvovalo školu 383 žáků. Celkový počet pracovníků v tomto roce bylo 48, z toho 35 pedagogických pracovníků.

Jedná se o úplnou základní školu s devíti postupnými ročníky. Při škole jsou zřízena 3 oddělení školní družiny a jedno oddělení školního klubu.

Ve škole se nachází různé odborné učebny. Pro 1. stupeň bych vyzdvihla hudebnu, učebnu výtvarné výchovy a školní knihovnu. V budově školy se nachází také tělocvična. V blízkosti školy se nachází areál pro 20 minutové přestávky, volejbalové hřiště a hřiště na košíkovou s asfaltovým povrchem, travnaté hřiště, běžecká dráha a školní zahrada se skleníkem, sadem, kůlnou a venkovní učebnou pro pracovní činnosti.

Škola je z hlediska vybavení audiovizuální a výpočetní technikou dostatečně vybavena. Nalezneme zde např. interaktivní tabule s dataprojektory a ozvučením, interaktivní dataprojektory s elektrickým plátnem a ozvučením, školní server s nainstalovaným programem pro tvorbu výukových programů EduBase, vizualizér, apod.

Škola nabízí žákům i několik zájmových kroužků, např. hudební kroužek – flétna, mažoretky, matematický kroužek, kroužek českého jazyka a ruční práce.⁵⁵

Základní škola Komenského, Horažďovice

ZŠ Komenského má již dlouhou tradici. Byla založena v roce 1895.

ZŠ Komenského vyučuje podle školního vzdělávacího programu „Tvůrčí škola děti baví.“

Jedná se o úplnou základní školu s 1. – 9. ročníkem. Ve školním roce 2012/2013 navštěvovalo školu 312 žáků a působilo zde 41 zaměstnanců školy, z toho 25 pedagogických pracovníků.

Součástí ZŠ je školní družina se třemi třídami a školní jídelna. Ve škole se nachází specializované učebny. Pro 1. stupeň je důležitá učebna dyslexie a hudebna. V budově se nachází také školní tělocvična. V blízkosti školy pak můžeme nalézt školní hřiště s dráhou, travnatým hřištěm, hřištěm na volejbal, sektor pro skok daleký a sektor pro vrh koulí.

Škola je dostatečně vybavena i po stránce audiovizuální a výpočetní techniky. Nachází se zde multimediální učebny s dataprojektory, interaktivní tabule ACTIVboard, interaktivní tabule Smartboard, apod.

---

⁵⁵ ŠIMKOVÁ, J.: *Výroční zpráva 2012/2013*. [online]. Základní škola Blatenská, Horažďovice, 2013. 20 s. [cit. 2014-01-15]. Dostupné z WWW: <http://www.zsblatenska.horazdovice.cz/dokumenty.html>. s. 2-12.

Škola oplývá i několika zájmovými činnostmi. Pro 1. stupeň je zde organizován zdravotnický kroužek, sborový zpěv a dyslektický kroužek.⁵⁶

6.5 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

Ve školních vzdělávacích programech ZŠ Blatenská a ZŠ Komenského, v oborech/předmětech Český jazyk a Hudební výchova, jsem se pokusila vyhledat učivo související s hlasovou výchovou. Pro lepší orientaci a srovnání jednotlivých ŠVP jsem dané učivo rozdělila do tabulky podle vyučovacího oboru a ročníku.

Nyní se zaměřím na ŠVP obou škol. V RVP ZV jsem si vybrala očekávané výstupy týkající se hlasové výchovy, které se pokusím srovnat s očekávanými výstupy z ŠVP obou základních škol.

6.5.1 Český jazyk

Nejprve bych vyzdvihla ŠVP ZŠ Komenského. Tato škola má ve svém ŠVP pro Český jazyk učivo Komunikační a slohové výchovy rozděleno ještě na Praktické a věcné naslouchání a Mluvený projev. Už z tohoto mi přijde, že na mluvený projev žáka opravdu dbají a v hodinách mu věnují prostor.

Tab. č. 1: *Český jazyk, 1. ročník.*

ZŠ Blatenská	ZŠ Komenského
<p>Jazyková výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> Žák vypravuje krátký příběh vlastní nebo reprodukuje čtený text. 	<p>Jazyková výchova</p>
<p>Komunikační a slohová výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> Základy techniky mluveného projevu (dýchání, tvorba hlasu, výslovnost); komunikační žánry a pravidla: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, zahájení a ukončení rozhovoru. Žák se uvědoměle naučí správnému dýchání, trénuje si paměť na krátkých textech, s pomocí učitele vyslovuje správně všechny hlásky, volí vhodné tempo a hlasitost řeči. Žák dokáže naslouchat ostatním, volí 	<p>Komunikační a slohová výchova</p> <p><i>Čtení</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Komunikace při vytváření výchovného kolektivu-představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace; základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích - pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva. <p><i>Mluvený projev</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Základní techniky mluveného projevu, základní komunikační pravidla,

⁵⁶ ŠMRHOVÁ, M.: *Výroční zpráva o činnosti školy za školní rok 2012/2013*. [online]. Základní škola Komenského, Horažďovice, 2013. 15 s. [cit. 2014-01-15]. Dostupné z WWW: <http://www.zskomenskeho.horazdovice.cz/download.php>. s. 3-9.

<p>vhodné verbální prostředky při řešení situací ve škole a mimo školu, učí se slušnou formou odmítat a říkat „ne“.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žák respektuje pravidla rozhovoru, neskáče do řeči druhému. • Žák se učí výstižně a stručně telefonovat. 	<p>mimojazykové prostředky řeči;</p> <ul style="list-style-type: none"> - komunikace citů- identifikace , vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu. • Žák pečlivě vyslovuje, volí vhodné tempo řeči, správně dýchá, volí vhodné jazykové prostředky, vybaví si, reprodukuje nebo rozezná dříve naučené informace. • Žák vyjadřuje city v jednoduchých situacích.
<p style="text-align: center;">Literární výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žák z paměti přednáší vhodné literární texty. • Žák umí naslouchat čtenému textu, vyjadřuje své pocity z přečteného textu. • Žák vysvětlí ponaučení z příběhu, vyjmenuje kladné a záporné postavy, zařadí postavu do správné pohádky. • Žák sestaví obrázkovou osnovu a vypravuje podle ní, je schopen příběh drammatizovat. 	<p style="text-align: center;">Literární výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aktivní práce s literárním textem (přednes, reprodukce, drammatizace). • Žák vytváří krátký mluvený projev, dokáže drammatizovat jednoduchý text, vyprávět pohádku, příběh podle obrázkové osnovy, dokáže recitovat básničku.

Zdroj: upraveno podle ŠVP ZŠ Blatenská, Horažďovice a ŠVP ZŠ Komenského, Horažďovice.

Jazyková výchova a Komunikační a slohová výchova

„Žák plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti.“

V 1. ročníku tento očekávaný výstup v ŠVP obou základních škol nenalezneme.

„Žák respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru.“

V ŠVP obou základních škol tento očekávaný výstup nalezneme. ZŠ Blatenská jej má obohacený o: Žák neskáče do řeči druhému, dokáže ostatním naslouchat a učí se slušnou formou odmítat a říkat „ne“. K výstupu bych přiřadila učivo Komunikační žánry a pravidla (oslovení, omluva, prosba, zahájení a ukončení rozhovoru).

ZŠ Komenského k výstupu zařadila Komunikaci při vytváření výchovného kolektivu (představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace) a základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích (pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva).

„Žák pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost.“

V ŠVP obou základních škol se tento očekávaný výstup nachází.

„Žák v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči.“

Očekávaný výstup opět nalezneme v ŠVP obou základních škol. Obě školy se zaměřují na základní techniky mluveného projevu, správné dýchání, volbu vhodného tempa řeči apod.

„Žák volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích.“

Výstup nalezneme v ŠVP ZŠ Blatenská i v ŠVP ZŠ Komenského.

„Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev.“

V ŠVP ZŠ Blatenská nalezneme očekávané výstupy: Žák vypravuje krátký příběh vlastní nebo reprodukuje čtený text a Žák se učí výstižně a stručně telefonovat.

V ŠVP ZŠ Komenského bych k tomuto výstupu přiřadila: Žák reprodukuje dříve naučené informace a žák vyjadřuje city v jednoduchých situacích. Zařadila bych sem i komunikaci citů (identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu).

„Žák seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.“

Tento očekávaný výstup najdeme v ŠVP obou základních škol v literární výchově.

Literární výchova

„Žák čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku.“

V ŠVP ZŠ Blatenská najdeme zjednodušenou verzi očekávaného výstupu z RVP ZV: Žák z paměti přednáší vhodné literární texty.

V ŠVP ZŠ Komenského nalezneme učivo: Aktivní práce s literárním textem (přednes, reprodukce, dramatizace) s očekávaným výstupem: Žák vytváří krátký mluvený projev, dokáže dramatizovat jednoduchý text, dokáže recitovat básničku.

„Žák vyjadřuje své pocity z přečteného textu.“

ZŠ Blatenská využila ve svém ŠVP frázi z RVP ZV, kterou doplnila o umění naslouchat čtenému textu. K tomuto očekávanému výstupu bych také přiřadila: Žák vysvětlí ponaučení z příběhu, vyjmenuje kladné a záporné postavy, zařadí postavu do správné pohádky.

V ŠVP ZŠ Komenského se v 1. ročníku v literární výchově s vyjadřováním pocitů z přečteného textu nesetkáme. Tomuto očekávanému výstupu je však prostor věnován v komunikační a slohové výchově.

Tab. č. 2: Český jazyk, 2. ročník.

ZŠ Blatenská	ZŠ Komenského
<p>Komunikační a slohová výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Komunikační žánry: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, zdvořilé vystupování, střídání rolí mluvčího a posluchače; - vyprávění podle obrázkové osnovy, řazení vět v textu; - jednoduchý popis předmětu, obrázku, osoby, zvířete, pracovního postupu. • Žák čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti, čte se správnou intonací, rozumí textu a reprodukuje jeho obsah, umí číst podle rolí, odlišuje přímou řeč. • Žák respektuje základní komunikační pravidla rozhovoru, pečlivě a zřetelně vyslovuje, snaží se volit vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v závislosti na situaci. • Žák tvoří smysluplné rozvitě věty k obrázkům, nahrazuje slova jiným výrazem, pracuje s obrázkovou osnovou (řadí, vypráví). • Žák se učí popisovat předmět, obrázek, osobu, zvíře, pracovní postup. • Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev. • Žák domýšlí příběhy na různé náměty (nehody, ...). • Žák se učí výstižně a stručně telefonovat. 	<p>Komunikační a slohová výchova</p> <p><i>Praktické a věcné naslouchání</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Komunikace při vytváření výchovného kolektivu - představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace; - základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích - pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva. • Žák si osvojí oslovování křestními jmény, používání vhodných forem pozdravu, naslouchání, dodržování jednoduchých komunikačních pravidel ve třídě, poděkování, omluvu. • Žák respektuje základní pravidla rozhovoru, reaguje na otázky, naslouchá druhému. • Žák volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích. <p><i>Mluvený projev</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Základní techniky mluveného projevu (dýchání, tvoření hlasu, výslovnost), vyjadřování závislé na komunikační situaci; - komunikační žánry: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, vzkaz, vypravování, dialog na základě obrazového materiálu; - komunikace citů - identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu.

	<ul style="list-style-type: none"> • Žák pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost, v krátkých mluvených projevech, správně dýchá a volí vhodné tempo řeči, na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev. • Žák seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh. • Žák vyjadřuje city v jednoduchých situacích.
<p style="text-align: center;">Literární výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poslech literárních textů, zážitkové naslouchání; - tvořivé činnosti s literárním textem (přednes básně, volná reprodukce textu, dramatizace pohádky). • Žák poslouchá uvědoměle literární texty a vyjadřuje pocity z přečteného. • Žák přednáší z paměti texty přiměřené jeho věku. 	<p style="text-align: center;">Literární výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zážitkové čtení a naslouchání; - tvořivé činnosti s literárním textem - přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přiměřeného nebo slyšeného textu, dramatizace. • Žák přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku, vyjadřuje své pocity z přečteného textu, reprodukuje text přiměřeného rozsahu.

Zdroj: upraveno podle ŠVP ZŠ Blatenská, Horažďovice a ŠVP ZŠ Komenského, Horažďovice.

Komunikační a slohová výchova

„Žák plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti.“

ZŠ Blatenská tento očekávaný výstup rozvinula o čtení podle rolí a odlišení přímé řeči.

V ŠVP ZŠ Komenského tento očekávaný výstup pro 2. ročník nenajdeme.

„Žák respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru.“

Tento očekávaný výstup najdeme v ŠVP obou základních škol. ZŠ Blatenská formulaci opět jen převzala z RVP ZV. ZŠ Komenského také použila frázi z RVP ZV a doplnila ji o reagování na otázky a naslouchání druhému.

K tomuto výstupu bych z ŠVP ZŠ Blatenská přiřadila učivo týkající se komunikačních žánrů (pozdrav, oslovení, omluva, prosba, zdvořilé vystupování, střídání rolí mluvčího a posluchače).

V ŠVP ZŠ Komenského nalezneme také učivo, které se týká komunikačních žánrů (pozdrav, oslovení, omluva, prosba, vzkaz, vypravování, dialog na základě obrazového materiálu), dále bych sem zařadila komunikaci při vytváření výchovného

kolektivu (představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace), základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích (pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva) a očekávaný výstup, že žák si osvojí oslovování křestními jmény, používání vhodných forem pozdravu, naslouchání, dodržování jednoduchých komunikačních pravidel ve třídě, poděkování, omluvu.

„Žák pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost.“

Tento očekávaný výstup nalezneme v ŠVP obou základních škol.

„Žák v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči.“

V ŠVP ZŠ Blatenská pro 2. ročník tento očekávaný výstup nenajdeme.

V ŠVP ZŠ Komenského tuto formulaci nalezneme. K tomuto výstupu bych přiřadila učivo, které zdůrazňuje základní techniky mluveného projevu (dýchání, tvoření hlasu, výslovnost).

„Žák volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích.“

V ŠVP obou základních škol nalezneme tento očekávaný výstup.

„Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev.“

Z ŠVP ZŠ Blatenská bych k tomuto výstupu přiřadila i očekávané výstupy: Žák se učí popisovat předmět, obrázek, osobu, zvíře, pracovní postup, žák domýšlí příběhy na různé náměty (nehody,...) a žák se učí výstižně a stručně telefonovat.

Z ŠVP ZŠ Komenského bych k tomuto očekávanému výstupu zařadila komunikaci citů (identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu), tedy výstup, kdy žák vyjadřuje city v jednoduchých situacích.

„Žák seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.“

V ŠVP ZŠ Blatenská najdeme tento výstup pod učivem vyprávění podle obrázkové osnovy, řazení vět v textu s očekávaným výstupem Žák tvoří smysluplné rozvitě věty k obrázkům, nahrazuje slova jiným výrazem, pracuje s obrázkovou osnovou (řadí, vypráví).

V ŠVP ZŠ Blatenské je očekávaný výstup formulován stejně jako v RVP ZV.

Literární výchova

„Žák čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku.“

V ŠVP ZŠ Blatenská najdeme učivo: Tvořivé činnosti s literárním textem (přednes básně, volná reprodukce textu, dramatizace pohádky) se zjednodušenou verzí očekávaného výstupu z RVP ZV: Žák přednáší z paměti texty přiměřené jeho věku.

V ŠVP ZŠ Komenského nalezneme učivo: Tvořivé činnosti s literárním textem (přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přiměřeného nebo slyšeného textu, dramatizace) s očekávaným výstupem z RVP ZV doplněný o reprodukci textu přiměřeného rozsahu.

„Žák vyjadřuje své pocity z přečteného textu.“

V obou školách je tento očekávaný výstup zařazen. ZŠ Blatenská má tento výstup rozvinut o uvědomělé naslouchání literárního textu.

Tab. č. 3: Český jazyk, 3. ročník.

ZŠ Blatenská	ZŠ Komenského
<p>Komunikační a slohová výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Komunikační situace: omluva, žádost; - zdvořilostní obraty; - předvádění modelových situací; - správné použití slovního přízvuku a vhodné intonace; - rozvoj znělého hlasu; - nácvik přiměřeného tempa řeči a správného dýchání; - členění jazykového projevu; - souvislé jazykové projevy; - vyprávění pohádky nebo povídky; - tvorba osnovy a vyprávění podle ní; - popis předmětu, obrázku atd. • Žák respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru. • Žák umí komunikovat se spolužáky a s dospělými. • Žák dokáže pozdravit, omluvit se, požádat o pomoc, poděkovat. • Žák zná a v praxi realizuje společenská pravidla chování v prostorách školy 	<p>Komunikační a slohová výchova</p> <p><i>Naslouchání</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Praktické a věcné naslouchání - vyjádření kontaktu s partnerem, pozorné, soustředěné, aktivní – reagovat otázkami; - komunikace při vytváření výchovného kolektivu - představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace; - základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích - pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva. • Žák si osvojí oslovování křestními jmény, používání vhodných forem pozdravu, naslouchání, dodržování jednoduchých komunikačních pravidel ve třídě, poděkování, omluvu. • Žák respektuje základní pravidla rozhovoru, reaguje na otázky, naslouchá druhému.

<p>(umí požádat o uvolnění cesty, ...).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žák dokáže stručně a výstižně telefonovat. • Žák pečlivě vyslovuje a opravuje svou nedbalou nebo nesprávnou výslovnost. • Žák v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči. • Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev. • Žák vypravuje vlastní příhodu. • Žák reprodukuje přečtený text, zapojuje vlastní fantazii k dotvoření konce příběhu. • Žák seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh, pracuje tedy s obrázkovou osnovou, tvoří při tom jednoduché věty (osnovu). • Žák dokáže rozčlenit text na části, vytvořit jednoduchou osnovu a podle ní vypravovat. • Žák popisuje předmět, obrázek, osobu, zvíře, pracovní postup. 	<ul style="list-style-type: none"> • Žák volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích. <p><i>Mluvený projev</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Základní techniky mluveného projevu: dýchání, tvoření hlasu, výslovnost; - vyjadřování závislé na komunikační situaci; - komunikační žánry: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, vzkaz, vypravování, dialog na základě obrazového materiálu; - komunikace citů - identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu. • Žák pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost, v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči. • Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev, seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh. • Žák vyjadřuje city v jednoduchých situacích.
<p style="text-align: center;">Literární výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Reprodukce textu; - přednes básně nebo úryvku prózy; - referáty z četby. • Žák přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku. • Žák reprodukuje obsah přečteného. • Žák vyjadřuje své pocity z přečteného textu. • Žák vypráví, co se mu v knížce líbilo a předčítá dětem zajímavé úryvky. • Žák vypráví zážitky z divadelního, filmového představení, dovede shrnout obsah. 	<p style="text-align: center;">Literární výchova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zážitkové čtení a naslouchání; - tvořivé činnosti s literárním textem - přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přiměřeného nebo slyšeného textu, dramatizace. • Žák přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku, vyjadřuje své pocity z přečteného textu, reprodukuje text přiměřeného rozsahu.

Zdroj: upraveno podle ŠVP ZŠ Blatenská, Horažďovice a ŠVP ZŠ Komenského, Horažďovice.

Jazyková výchova a Komunikační a slohová výchova

„Žák plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti.“

Ve 3. ročníku tento očekávaný výstup z RVP ZV v ŠVP obou škol nenalezneme.

„Žák respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru.“

ZŠ Blatenská do této oblasti zařadila učivo o komunikačních situacích (omluva, žádost) a zdvořilostní obraty. Jako očekávané výstupy bych sem zařadila kromě výstupu formulovaného v RVP ZV také: Žák umí komunikovat se spolužáky a s dospělými, dokáže pozdravit, omluvit se, požádat o pomoc, poděkovat a zná a v praxi realizuje společenská pravidla chování v prostorách školy (umí požádat o uvolnění cesty, ...).

V ŠVP ZŠ Komenského bych k tomuto očekávanému výstupu zařadila učivo o praktickém a věcném naslouchání (vyjádření kontaktu s partnerem, pozorné, soustředěné, aktivní – reagovat otázkami), komunikace při vytváření výchovného kolektivu (představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace) a základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích (pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva). Očekávanými výstupy z této oblasti je formulace z RVP ZV doplněna o reakci na otázky a naslouchání druhému, a výstup, kdy si žák osvojí oslovování křestními jmény, používání vhodných forem pozdravu, naslouchání, dodržování jednoduchých komunikačních pravidel ve třídě, poděkování, omluvu. Zde jde pravděpodobně o navázání a prohloubení z 2. ročníku.

„Žák pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost.“

Stejně jako v dvou předchozích ročnících najdeme tento očekávaný výstup v ŠVP obou škol formulován stejně jako je v RVP ZV.

„Žák v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči.“

V ŠVP ZŠ Blatenská je tento očekávaný výstup spojen s rozvojem znělého hlasu a s nácvikem přiměřeného tempa řeči a správného dýchání.

V ŠVP ZŠ Komenského je tento výstup spojen se základními technikami mluveného projevu (dýchání, tvoření hlasu, výslovnost).

„Žák volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích.“

ŠVP obou škol se zaměřují na tento očekávaný výstup.

„Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev.“

ŠVP ZŠ Blatenská se na tento očekávaný výstup zaměřuje i v jazykové výchově: Žák užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves. Z komunikační a slohové výchovy bych k tomuto výstupu zařadila učivo o členění jazykového projevu, o souvislém jazykovém projevu, vyprávění pohádky nebo povídky a popis předmětu, obrázku atd. s očekávanými výstupy: Žák vypravuje vlastní příhodu, reprodukuje přečtený text, zapojuje vlastní fantazii k dotvoření konce příběhu, popisuje předmět, obrázek, osobu, zvíře, pracovní postup a samozřejmě formulace výstupu formulována v RVP ZV.

V ŠVP ZŠ Komenského se i v tomto ročníku zaměřují na komunikaci citů (identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu). Jako očekávané výstupy bych sem zařadila: Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev a žák vyjadřuje city v jednoduchých situacích.

„Žák seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.“

V ŠVP obou škol tento očekávaný výstup nalezneme. ZŠ Blatenská jej má doplněný ještě o výstup, kdy žák dokáže rozčlenit text na části, vytvořit jednoduchou osnovu a podle ní vypravovat.

Literární výchova

„Žák čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku.“

V ŠVP ZŠ Blatenská nalezneme s tímto očekávaným výstupem učivo: reprodukce textu, přednes básně nebo úryvku prózy a referáty z četby, které souvisí s výstupy: Žák reprodukuje obsah přečteného a formulace výstupu z RVP ZV.

ŠVP ZŠ Komenského k formulaci očekávaného výstupu z RVP ZV, která je doplněna o reprodukci textu přečteného, opět přiřazuje tvořivé činnosti s literárním textem (přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přiměřeného nebo slyšeného textu, dramatizace).

„Žák vyjadřuje své pocity z přečteného textu.“

Očekávaný výstup z RVP ZV nalezneme v ŠVP obou škol. ZŠ Blatenská výstup doplnila o: Žák vypráví, co se mu v knížce líbilo a předčítá dětem zajímavé úryvky a žák vypráví zážitky z divadelního, filmového představení a dovede shrnout jejich obsah.

6.5.2 Hudební výchova

V hudební výchově jsem se pokusila zaměřit především na učivo vokálních a poslechových činností. Z těchto oblastí jsem vybrala ty, které podle mého názoru s hlasovou výchovou souvisí.

Tab. č. 4: *Hudební výchova, 1. ročník.*

ZŠ Blatenská	ZŠ Komenského
Vokální činnosti <ul style="list-style-type: none"> - Pěvecký a mluvní projev (hlasová hygiena, pěvecké dovednosti); - rozvoj hlavového tónu. • Žák dbá na správné dýchání a držení těla. • Žák provádí hlasová a dechová cvičení. • Žák se snaží zřetelně artikulovat. • Žák umí rozlišit krátké a dlouhé tóny. • Žák odlišuje sluchově hudební kontrasty (pomalu – rychle, slabě – silně, vesele – smutně).	Vokální činnosti <ul style="list-style-type: none"> - Pěvecký a mluvní projev (pěvecké dovednosti, hlasová hygiena). • Žák dbá na správné dýchání a držení těla. • Žák provádí hlasová a dechová cvičení. • Žák zřetelně vyslovuje. • Žák rozlišuje tón, zvuk, projev mluvený a pěvecký. • Žák rozlišuje krátké a dlouhé tóny.

Zdroj: upraveno podle ŠVP ZŠ Blatenská, Horažďovice a ŠVP ZŠ Komenského, Horažďovice.

Už v 1. ročníku je z ŠVP obou základních škol poznat, že učitelé dbají především na pěvecký a mluvní projev, hlasovou hygienu, správné dýchání a držení těla. Obě školy se také zaměřují na hlasová a dechová cvičení. Mezi očekávané výstupy obou škol patří také zřetelná artikulace žáka a schopnost rozlišit dlouhé a krátké tóny.

ZŠ Blatenská očekávané výstupy doplnila ještě o: Žák odlišuje sluchově hudební kontrasty (pomalu – rychle, slabě – silně, vesele – smutně).

ZŠ Komenského se zaměřila na očekávaný výstup: Žák rozlišuje tón, zvuk, projev mluvený a pěvecký.

Tab. č. 5: *Hudební výchova, 2. ročník.*

ZŠ Blatenská	ZŠ Komenského
<p>Vokální činnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pěvecký a mluvní projev (hlasová hygiena). • Žák dbá na správné dýchání a držení těla. 	<p>Vokální činnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pěvecký a mluvní projev (pěvecké dovednosti, hlasová hygiena, dynamicky odlišný zpěv, rozšiřování hlasového rozsahu). • Žák zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase, zřetelně vyslovuje, zpívá uvolněně.

Zdroj: upraveno podle ŠVP ZŠ Blatenská, Horažďovice a ŠVP ZŠ Komenského, Horažďovice.

V 2. ročníku je ŠVP ZŠ Blatenská opět zaměřen na hlasovou hygienu, správné dýchání a držení těla.

ŠVP ZŠ Komenského ve svém učivu zdůrazňuje také hlasovou hygienu, dynamicky odlišný zpěv a rozšiřování hlasového rozsahu. Do očekávaných výstupů je zařazeno: Žák zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlasu, zřetelně vyslovuje, zpívá uvolněně.

Tab. č. 6: *Hudební výchova, 3. ročník.*

ZŠ Blatenská	ZŠ Komenského
<p>Vokální činnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pěvecký a mluvní projev (hlasová hygiena). • Žák dbá na správné dýchání. 	<p>Vokální činnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pěvecký a mluvní projev (pěvecké dovednosti, hlasová hygiena, dynamicky odlišný zpěv, rozšiřování hlasového rozsahu).
<p>Poslechové činnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Interpretace hudby (jaká hudba je). 	

Zdroj: upraveno podle ŠVP ZŠ Blatenská, Horažďovice a ŠVP ZŠ Komenského, Horažďovice.

Ve 3. ročníku ZŠ Blatenská opět klade důraz na hlasovou hygienu s očekávaným výstupem: Žák dbá na správné dýchání. Do poslechových činností je ještě zařazena interpretace pocitů z hudby.

V tomto ročníku v ŠVP ZŠ Komenského nalezneme prohloubení učiva z minulého ročníku.

6.5.3 Průřezové téma OSV

S průřezovým tématem OSV se ve vzdělávacím oboru **Český jazyk** setkáme v ŠVP ZŠ Blatenská ve všech ročnících, které jsou předmětem mého zkoumání. Složka Komunikace z oblasti Sociálního rozvoje je zařazena do 3. ročníku, kde klade důraz na komunikaci v různých situacích, omluvu, prosbu, žádost a vedení dialogu. V oboru **Hudební výchova** se se složkou Komunikace setkáme v 1. - 3. ročníku, kde je příkládán význam řeči těla, řeči zvuků a slov a cvičení v neverbálním sdělování.

V ŠVP ZŠ Komenského průřezové téma OSV, oblast Sociální rozvoj, složka Komunikace, obor **Český jazyk** nalezneme v 1., 2. i 3. ročníku. Bohužel zde není detailnější popis, jak je tato složka rozvíjena nebo na co je kladen důraz. Ve vzdělávacím oboru **Hudební výchova** OSV není zařazena vůbec.

6.5.4 Srovnání ŠVP

Po detailnějším prostudování RVP ZV a ŠVP zkoumaných škol jsem došla k názoru, že oba programy splňují z hlediska hlasové výchovy požadavky, které jsou zaznamenány v RVP ZV. Obávám se však, že pedagogové těchto škol při tvoření ŠVP pouze opisovali jednotlivé formulace z RVP ZV, neboť některé výstupy či učivo jsou totožné s RVP ZV, tedy i s programem druhé školy. Některé tyto výstupy jsou lehce obohacené.

Očekávané výstupy, na které jsem se zaměřila ve vzdělávacích oborech Českého jazyka a Hudební výchovy, jsou tedy v souladu s výstupy z RVP ZV.

6.6 POPIS POZOROVANÝCH HODIN A JEJICH VYHODNOCENÍ

Záměrem zkoumání bylo pozorovat a popsat jednu vyučovací hodinu u vybraných učitelek, se kterými jsem poté dělala rozhovor. V hodině jsem se zaměřila na prostor mluvy, který má učitelka, a prostor, který je věnován žákům (viz Příloha 2). Ačkoliv jsem dělala rozhovor s osmi učitelkami, na hodinu jsem se dostala pouze k pěti z nich. Ostatní si nepřály, abych jejich hodinu pozorovala.

6.6.1 Popis pozorovaných hodin

První učitelka dala na začátku hodiny prostor žákům, aby mohli ostatním sdělit své zážitky z podzimních prázdnin. Učitelka toto vyprávění rozdělila na 4 vyučovací hodiny, na začátku každé hodiny vyprávějí své zážitky 4 žáci. Jeden z žáků tedy

vyprávěl, ostatní pozorně poslouchali a poté se mohli zeptat na otázky, které je při vyprávění napadli. Při vyprávění čtvrtého žáka ostatní děti začaly ztrácet pozornost, a tak jim učitelka vysvětlila, že je důležité se navzájem poslouchat. Poté si společně zazpívali písničku. Po návratu z komunitního kruhu zpět do lavic, vysvětlila učitelka žákům další činnost. Učitelka vyvolává jednotlivé žáky, kteří zdůvodňují psaní i/y v daných slovech. Po dokončení činnosti si všichni společně přeříkají abecedu a názvy kalendářních měsíců. Poté jde s žáky opět na koberec, kde si zahrají na flétnu. Ke konci hodiny si společně ještě zopakují vyjmenovaná slova po B, které vyjmenovávají potichu, nahlas, radostně, smutně, jako by měli v puse žvýkačku a žáci doplňují ještě „frajersky“.

Druhá učitelka hodinu začala rozhovorem s dětmi o tom, jak se vyspaly apod., a položila jim několik hádanek, které měli žáci uhodnout. Poté jim přečetla pohádku O netopýrech, ze které společně vyvodili nové písmenko. Po přečtení pohádky žáci celý děj přeříkali a odpověděli učitelce na otázky. V hodině si zazpívali písničku Proč, proč, proč a řekli si říkanku Pět oveček. V závěru hodiny učitelka s žáky vedla opět rozhovor o netopýrech a pohádce, kterou jim přečetla.

Další učitelka (v interpretaci rozhovorů vedena jako čtvrtá učitelka) téměř celou hodinu pracovala s učebnicí nebo s pracovním sešitem. Žáci zde měli možnost mluvit pouze při přečtení zadání nebo při zodpovězení otázek. Během hodiny žákům položila několik hádanek, které měli uhodnout. V závěru si společně řekli ukazovací říkanky Mik, Mik, Mikuláš a Čert. Poté se jich učitelka ještě zeptala, co v dnešní hodině opakovali.

Pátá učitelka hodinu začala zpěvem písničky Holka modrooká, kterou obměňovali zpíváním na všechny samohlásky. Poté jim učitelka dávala fonematische hádanky, které po chvíli vymýšleli i samotní žáci. V hodině žáci četli písmenka a slabiky a poté se zaměřili na vypisování písanky.

Šestá a zároveň poslední učitelka, jejíž hodinu jsem mohla navštívit, začala hodinu říkankami Jedna dvě, Honza jde a Jedu, jedu do lesa, které doplnila o pohyb a rytmická cvičení. Během hodiny žáci pracovali s pracovním sešitem nebo s cvičeními, které byly napsány na tabuli. Většinu hodiny žáci strávili samostatnou prací v tichosti.

6.6.2 Vyhodnocení hodin

Tři z pěti pozorovaných učitelek se víc jak půl hodiny věnovali cvičením z učebnic či z pracovního sešitu. Žáci zde možnost komunikovat měli pouze při čtení zadání či při říkání odpovědí. Ačkoliv se tyto učitelky snažily prostrídat všechny žáky, úplně se jim to nepovedlo, a tak by se ve třídě dalo najít několik dětí, které, kdyby

nebylo říkanky či písničky, během hodiny vůbec nepromluvíly. V hodinách těchto učitelek výrazně dominoval právě hlas učitelek, žáci zde neměli téměř žádný prostor k vlastnímu vyjádření.

První učitelka dala na začátku hodiny svým žákům prostor k vypovídání se prostřednictvím vyprávění svých zážitků. Během hodiny nešetřila otázkami směřující k žákům a jednotlivé odpovědi se snažila dále rozvíjet do rozhovorů. Po písemném cvičení nechala žáky opět vyskočit ze židlí a už s nimi přeříkávala abecedu, kalendářní měsíce či vyjmenovaná slova. Pro aktivizaci zařadila učitelka do hodiny i písničku. V této hodině učitelka mluvila, jen když potřebovala dětem zadat instrukce, k rozvedení rozhovoru, či žáky popřípadě zklidnit. Řekla bych, že všichni žáci dostali v této hodině stejný prostor.

I druhá učitelka kladla v pozorované hodině velký důraz na rozhovor. Žáci zde měli opět přibližně stejný prostor k mluvení, k vyjádření se. Ani v této hodině jsem si nevšimla žáka, který by za celou hodinu nepromluvil.

Z hodin, které jsem mohla pozorovat, bych si dovolila konstatovat, že tři z těchto pěti pozorovaných učitelek, svým žákům nedávají dostatek prostoru k mluvení k vyjádření svého názoru. Žáci se v těchto hodinách hlásí, chtějí se s ostatními o něco podělit a učitelkou je to zavrženo, neboť prý na nesmysly není čas. Přitom rozvoj dětské mluvy je obzvláště v 1. – 3. třídě pro žáky velice důležitý.

6.7 INTERPRETACE A SHRNUÍ ROZHovorŮ

6.7.1 Interpretace rozhovorů

Rozhovor s učitelkami proběhl v návaznosti na vyučovací hodinu, kterou jsem navštívila. Rozhovor se téměř se všemi dotazovanými uskutečnil ve školní třídě. S jednou učitelkou jsem rozhovor vedla u ní doma. Dotazované jsem ujistila, že rozhovor je anonymní a požádala jsem je o souhlas rozhovor natáčet. Jedna z učitelek nesouhlasila se zaznamenáním rozhovoru, informace, které mi sdělila, jsem si tedy poznamenávala na papír. Obávám se však, že mi mnoho zajímavých informací uniklo.

Provedla jsem sedm rozhovorů s osmi učitelkami 1. – 3. třídy. (Jeden z rozhovorů byl se dvěma učitelkami zároveň). Žádný z rozhovorů nebyl stejný. Myšlenky a témata z již vytvořených rozhovorů vždy trochu pozměnily formu dalšího rozhovoru, neboť mě přivedly na nové otázky, které mě předtím nenapadly nebo jsem je nepovažovala za důležité. Všechny rozhovory, kromě jednoho, jsem si nahrála na

diktafon, několikrát poslechla a udělala si z nich poznámky. Pak jsem rozhovory přepsala do textového souboru. Přepsaný text jsem odnesla k nahlédnutí dotazovaných pro případné upřesnění či doplnění jednotlivých informací. Rozhovory jsem si vytiskla a opět několikrát přečetla. K vytištěnému textu jsem si opět udělala poznámky, které se rozšiřovaly podle toho, kolikrát jsem text ještě přečetla. Vždy se v rozhovoru daly najít nové myšlenky. Na závěr jsem se pokusila jednotlivé myšlenky kategorizovat do 4 – 6 oblastí a redukovat výpovědi do bodů (viz Příloha č. 1).

Vytvořila jsem tak rámcovou analýzu. Shromáždila jsem materiál, který jsem redukovala, rozřídila do kategorií a poté popsala. Redukovaná data usnadňují další analýzu, neboť se výzkumník nemusí vracet k původním obsáhlým datům. Klasifikace kategorií umožňuje také lepší srovnání dat.⁵⁷

První oblastí je „Charakteristika“ daného pedagoga, kde je uvedeno, jak dlouho učí, popřípadě další charakteristika či zájmy související s hlasovou výchovou, které mi dotazovaný během rozhovoru sdělil.

Druhé oblasti „Hlas obecně“ se během rozhovoru dotklo sedm dotazovaných učitelek. Je zde zaznamenáno to, co si pod pojmem hlas dokáží představit.

Ve třetí oblasti s názvem „Hlas můj“ jsou zahrnuty všechny informace týkající se hlasu dané učitelky. Zabývám se zde tématy, jako jsou např. problémy s hlasem, změna hlasu během vyučovacího dne, péče o svůj hlas apod.

Čtvrtou oblastí je „Hlas dětí“. Jak už samotný název napovídá, jsou zde zaznamenány informace týkající se zařazování dechových, artikulačních, hlasových cvičení do hodin, rozezpívání apod.

Pátou oblast „Hlas kolegyň“ najdeme jen u dvou rozhovorů. Tuto oblast jsem přesto zařadila, neboť mi přišlo zajímavé, jak si dotazované všimají hlasu svých pedagogických kolegů a kolegyň.

Šestá oblast, která nese název „Hlasová hygiena“, je zaměřena na prostředí a způsob učitelova života, které jsou nezbytně nutné pro udržení hlasové kondice.

Charakteristika

První z dotazovaných učí 27 let. Ve třídě má 15 žáků. Na škole vede dětský pěvecký soubor. Prozradila na sebe, že je vznětlivá, temperamentní a aktivní.

---

⁵⁷ HENDL, pozn. 54, s. 217 – 219.

Druhá učitelka učí 24 let a ve třídě vyučuje 16 žáků. Stejně jako první učitelka vede na škole dětský sbor.

Třetí z dotazovaných je v učitelské profesi 20. rokem. Ve třídě má 18 dětí. Ve škole vede pěvecký soubor.

Čtvrtá z učitelek učí 13 let. Ve třídě má 28 žáků. Na škole vede kroužek flétny.

Pátá dotazovaná vykonává učitelkou profesi 17 let. Ve třídě má 16 dětí.

Šestá dotazovaná učí 28 let. Ve třídě má 18 žáků. Trápí ji astmatické problémy.

Další z dotazovaných učí 23 let a ve své třídě vyučuje 22 žáků. Tato učitelka nemá ve zvyku křičet či zvyšovat hlas na děti. Porušuje to pouze v tělocvičně při hodině tělesné výchovy.

Poslední dotazovaná učí 6 let. Učitelství pro 1. stupeň si dodělávala dálkově. Dříve pracovala jako vychovatelka ve školní družině a jako asistentka pedagoga. Prozradila na sebe, že nemá ráda hudební výchovu.

Hlas obecně

K této oblasti se první z dotazovaných vyjádřila, že hlas je pro učitele pracovní nástroj.

Další tázanou napadlo pod pojmem hlas, hlas do voleb.

Třetí učitelka se rozhovořila o tom, že díky hlasu můžeme mezi sebou navzájem komunikovat, že bez hlasu by komunikace mezi lidmi byla mnohem složitější a náročnější.

Čtvrtá dotazovaná si pod pojmem hlas vybavila zpěv.

Další učitelka mluvila o tom, že každý z nás má jinou barvu hlasu, jiný tón, jinou sílu, a to může ovlivňovat chování žáků a zároveň, díky těmto vlastnostem hlasu, můžeme působit na ostatní a to jak pozitivně, tak i negativně.

Šestá respondentka vypověděla, že pod pojmem hlas ji u učitele napadne zničený hlas, že hlas může být ale i krásný a že hlas je prvním spojením matky s dítětem.

Sedmá dotazovaná mluví o hlase jako o neustále měnícím se v průběhu života a že hlas je to nejdůležitější, co můžeme mít. Zmínila, že může docházet i ke změně hlasu, a to když se hodně mluví, přepíná se nebo, když se neumí správně používat.

Poslední z dotazovaných vypovídá, že bez hlasu by to bylo špatné, ale zároveň říká, že ztráta zraku by byla mnohem horší.

Hlas můj

V této oblasti první dotazovaná vypověděla, že netrpí žádnými hlasovými problémy, jen při nastydnutí chraptí a po soustředění se sborem pociťuje hlasovou únavu. Tu se snaží kompenzovat žabkou (hrací dřevěný nástroj) nebo čertem (vozembouch). O svůj hlas nikterak nepečuje. Vypovídá, že práce s první třídou je mnohem náročnější, neboť se žákům nemůže zadat samostatná práce, při které si hlasivky alespoň trochu odpočinou. Hlas, jak sama řekla, se jí v průběhu dne mění, záleží však na náročnosti dne (hudební, výtvarná, tělesná výchova) a na živosti dětí. V rozhovoru uvedla, že jí připadá, že lehce začíná ztrácet sluch z hluku, který je například v jídelně, kde se děti nedokáží ztišit.

Druhá učitelka uvedla, že při nastydnutí se u ní objevují lehké hlasové potíže. O svůj hlas nijak nepečuje. Tato učitelka uvedla, že během učitelské profese zlepšila svou práci s hlasem a že se už tolik nestydí mluvit před lidmi. Uvedla, že pokud učitel tlačí na svůj hlas, tak i děti jsou hlučnější. Naopak když učitel mluví tišeji, jsou i děti tišší.

Třetí dotazovaná učitelka, uvedla, že hlasové problémy se u ní objevují při nastydnutí. Též když hodně mluví, tak se u ní dostaví hlasová únava. O svůj hlas nepečuje. Uvedla, že se její hlas v průběhu dne mění, ale že to souvisí hlavně s psychikou. Neboť unavený člověk rovná se unavený hlas. Při první hodině jsou její hlasivky bez zátěže, po celém dnu mluvení však hlasovou únavu pociťuje.

Čtvrtá respondentka uvedla, že se u ní hlasové problémy objevují 2x do roka. Při těchto obtížích nemůže moc mluvit a už vůbec ne křičet. Tyto problémy se objevují při bolestech v krku, ale také bez předchozích příčin. Uvádí, že zpěv je při těchto obtížích horší než mluvení. Problémy se snaží kompenzovat šepotem, zvonečkem a snaží se co nejméně mluvit. O svůj hlas nepečuje. O změně hlasu během dne říká, že její hlas je pořád stejný. Jen při hlasových potížích se jí ráno mluví lépe než večer, kdy hlas už je po celém dni unavený.

Pátá dotazovaná uvádí, že jí jako učitelku hlas živí. Hlasové problémy se u ní nevyskytují a o svůj hlas nijak nepečuje. Při nesoustředěnosti žáků se u ní však dostavuje únava hlasová i duševní.

Šestá respondentka uvedla, že před osmi lety byla na foniatrickém vyšetření, kde jí byla doporučena změna povolání. Vyloženě problémy s hlasem jí během pedagogické profese postihly 2x. Mohla jediné šeptat, neboť vyslovení každého slova pro ni bylo velice bolestné. Problémy má i při zpěvu, kdy jí několikrát z bolesti vyhrknou i slzy do očí. Učitelka prozradila, že jí pomáhá se napít, ale většinou i druhý den po zpívání stále

není její hlas úplně v pořádku. Uvedla, že poslední dva roky je bez hlasových poruch. Přisuzuje to hlavně k tomu, že již druhým rokem má hodnou třídu. Hlasové potíže se snaží kompenzovat různými bonbony na krk a šepotem, který je podle ní na hlasivky mnohem šetrnější než normální mluva. Také uvedla, že dříve byly pro pedagogy lázně, neboť hlas je pro učitele výrobním nástrojem, které by rozhodně neodmítla. O svůj hlas nepečuje, neboť neví jak. Ve škole se tomuto tématu nevěnovali. Jen společně s dětmi při hudební výchově provádí rozezpívání a rozdýchání. V rozhovoru uvedla, že když je zdravá, tak se její hlas v průběhu dne nemění. Když však má nějaké hlasové problémy, sleduje každou minutu, která jí zbývá do konce vyučovací hodiny, než bude moci mlčet. Učila děti hrát na flétnu. Po těchto hodinách pociťovala obrovskou vyčerpanost a „umlouvenost“, neboť to bylo náročné i po stránce organizační. Když už děti na flétnu uměly hrát, bylo to krásné, ale začátky byly pro ni jako učitelku velice náročné. Nepomohlo k tomu zřejmě ani tvrzení rodičů, kteří si jí stěžovali na neustálé vrzání jejich dětí na flétnu.

Sedmá dotazovaná uvedla, že hlasovou únavu pociťuje při nachlazení a také v různých měsících během roku. Především pak v září, kdy není po prázdninách zvyklá tolik mluvit, poté v prosinci, kdy se u ní dostavuje celkově psychická i fyzická únava, a pak v červnu, neboť bývá v tomto období hodně nemocná z celkového oslabení. Její hlas se od první vyučovací hodiny poslední hodinu liší. Pociťuje, že její hlas je o něco vyšší, stejně jako po náročných hodinách jako je třeba tělesná výchova. O svůj hlas nepečuje. Dříve chodila zpívat, ale nyní už na to nemá čas. Pozoruje však, že její hlas není takový, jako když se pravidelně trénoval.

Osmé respondentce otec neustále říká, že křičí, že je moc hlasitá. Učitelce to však nepřipadá. Pro jistotu si nechala udělat vyšetření sluchu, které žádnou poruchu nepotvrdilo. Navštívila i foniatra, když se hlásila na vysokou školu, ten jí ale také žádné onemocnění nepotvrdil. Hlasovými potížemi netrpí ani při nachlazení. Když učí 5., 6. vyučovací hodinu, hlasovou únavu lehce pociťuje. O svůj hlas nikterak nepečuje. Ráno se rozmlouvá s kolegyněmi ve sborovně a s dětmi před začátkem vyučování.

Hlas dětí

První z dotazovaných se v této oblasti dotkla tématu dětí ve školní jídelně. Podle ní jsou zde děti velice hlučné, neumí se ztišit a v klidu si povídat. Se svými žáky zpívá každou hodinu, bez ohledu na to, zda je či není hudební výchova. Poté se třeba stane, že při hodině hudební výchovy s žáky dodělává věci z ostatních předmětů, co nestihli

během hodiny. S dětmi se rozezpívává hlavně před sborem a před hudební výchovou. V pondělí ráno si s žáky vypráví, co kdo dělal o víkendu, a kdo jak doma za víkend rodičům pomohl. Hlasová cvičení s dětmi provádí nepravidelně. O českém jazyce a hudební výchově si říkají jazykolamy. V hodinách využívá karet jógy, kdy se děti učí správně dýchat. Žáci to berou hlavně jako zábavu, když učitelka „funí“, u dětí díky tomu vymizí staženost. Učitelka učí žáky hrát na flétnu od 1. třídy. Každý den si tedy s dětmi na flétnu zahrají. Žáci se mohou kdykoliv během hodiny napít. Učitelka tvrdí, že když během hodiny pije ona, tak proč by nemohli pít i žáci. Dříve i kontrolovala, kolik toho za den vypili. V rozhovoru uvedla, že by se na to mohla znovu zaměřit, neboť dodržování pitného režimu je pro děti velice důležité.

Druhá učitelka v rozhovoru uvedla, že když učitel na svůj hlas tlačí, tak i žáci jsou mnohem hlasitější. Naopak, když mluví klidně a tišeji, tak i žáci jsou klidnější. Hudební výchovu mají každý den, každou hodinu, neboť při každé hodině si s žáky udělá chvilku, aby si společně mohli zazpívat. Píseň v každé hodině volí hlavně kvůli aktivizaci žáků. Pro aktivizaci i pro pobavení zařazuje do hodin také hlasová cvičení a různé protažení či prodýchání. Do svých hodin zařazuje i hraní na flétnu, na kterou své žáky první třídy začala učit po Vánocích. Žáci se mohou napít kdykoliv během hodiny. Učitelka na pitný režim dbá především o přestávkách a po tělesné výchově.

Třetí z dotazovaných k této oblasti mluvila o tom, že s dětmi se rozezpívává před sborem, ale před hudební výchovou ne, neboť žáci jsou již rozmluveni. Ve svých hodinách využívá jak hlasová cvičení, tak i artikulační říkanky hlavně z důvodu aktivizace žáků. Od ledna své žáky prvních tříd začala učit hrát na flétnu, kterou zařazuje pro zpestření do různých vyučovacích hodin. Žáci se mohou během hodiny kdykoliv napít.

Čtvrtá učitelka své žáky na začátku hudební výchovy vždy rozezpívá. Do těchto hodin zařazuje i rozcvičku před zpíváním. Do hodin českého jazyka, čtení i ostatních předmětů zařazuje různé pohybové hry, písničky, básničky a aktivitu s hudebními nástroji. Tuto výplň hodiny volí především, když vidí, že jsou děti unavené a potřebují nějakou změnu činnosti. Do hodin hudební výchovy, českého jazyka a čtení zařazuje i hlasová, artikulační a dechová cvičení (např. foukání do lístečku, strom ve větru apod.). Ve škole vede kroužek flétny, o kterém tvrdí, že je to nejen pro děti zábava, ale je to velmi vhodné i pro jejich dýchání. Každé pondělí si vyprávějí, co se jim o víkendu líbilo, popřípadě nelíbilo a co během soboty a neděle prožili. V rozhovoru uvedla, že někteří žáci jsou velice komunikativní, jiní vůbec. Mají tedy ve třídě stanovené pravidlo, že kdo

mluvit nechce, tak nemusí. Když se žáci chtějí v průběhu hodiny napít, tak se musí nejprve dovolit.

Pátá dotazovaná vždy zařazuje rozezpívání na začátek hudební výchovy. V těchto hodinách se s žáky učí i správnému dýchání (např. slabika „mo“ – kdo vydrží nejdéle, foukání do sněhové vločky apod.). Na dýchání se zaměřuje i v hodinách tělesné výchovy. Do hodin českého jazyka zařazuje různé jazykolamy, při kterých dbá na správnou artikulaci. Pro zpestření hodin a aktivizaci žáků zapojuje do vyučovacích hodin různá říkadla, říkanky a tichý zpěv. Po prázdninách si společně s žáky vyprávějí své zážitky. Žáci se musí nejprve dovolit, když se chtějí během hodiny napít.

Šestá učitelka na začátek hodin hudební výchovy zařazuje rozezpívání a práci s hudebními nástroji pro zlepšení rytmizace žáků. Práci s rytmem do hodin řadí často, neboť říká, že děti doma sedí neustále u počítače, rodiče si s nimi moc nepovídají, a tak neznají ani základní říkanky a rytmus jim vůbec nic neříká. V rozhovoru o dětech řekla, že jsou v tomto směru jako „nepopsaná tabule“. U žáků dbá na správné dýchání (ne do ramen, ale do břicha) a učí je, jak nejlépe hospodařit se svým dechem. Do hodin řadí i artikulační cvičení spojené s rytmickými, u kterých dbá na zřetelnou artikulaci. Žáci mohou v hodině pít jen výjimečně a po zeptání se.

Sedmá dotazovaná učitelka uvedla, že s dětmi před hudební výchovou provádí rozezpívání a rozdýchání. Každý den během různých hodin řadí do vyučovací hodiny písničku. S žáky ve třídě mají stanovené pravidlo, že každý den ráno hrají 20 minut na flétnu. Učitelka v rozhovoru sdělila, že ve druhé třídě je spousta dětí, které neumí správně vyslovovat. Do různých hodin se tedy snaží zařazovat převážně artikulační cvičení. Se svými žáky nemají stanovené, že by si po víkendu, či po prázdninách vyprávěli své zážitky. Když však v hodině vidí, že žáci mají potřebu si popovídat, tak si povídají, klidně i o českém jazyce či matematice. Podle jejího názoru si děti doma moc nepovídají, proto se jim snaží pomoci tuto potřebu uspokojit. Žáci se mohou napít kdykoliv během vyučování.

Osmá dotazovaná v rozhovoru uvedla, že si s dětmi snaží povídat již ráno, než začne výuka. Rozezpívání do hodin hudební výchovy zařazuje zřídka. Občas zařadí písničku či jazykolamy do hodiny českého jazyka či prvouky. Když se chtějí žáci během hodiny napít, tak se nejprve musí dovolit.

Hlas kolegyň

První učitelka sdělila, že jedna z kolegyň má velice pronikavý hlas, který neumí ztišit. V rozhovoru si položila otázku, že vůbec neví, jak na tento hlas žáci reagují, když s ním neumí pracovat. Též uvedla, že učitelé, kteří mají aprobaci hudební či tělesné výchovy a tyto předměty učí celý den, mají velice hlasově náročnou práci.

Sedmá dotazovaná se k tomuto tématu vyjádřila, že má strach, jestli jí do důchodu její hlas vydrží, neboť ve škole pozoruje kolegyně, jak mají hlas po letech změněný a poškozený. Také si položila otázku, jaké jiné povolání by dělala, kdyby o hlas jednou přišla.

Hlasová hygiena

K tématu větrání první učitelka uvedla, že teplotu vzduchu vnímá jinak než děti. Neustále by větrala, protože jí je ve třídě vedro, zvláště když neustále běhá mezi dětmi. Děti si pak naopak chodí do šatny pro mikiny, neboť jim je zima. Větrání třídy závisí také na tom, zda jsou zrovna ve třídě, která má okna do ulice či k hlavní silnici, kde při otevřeném oknu není nic slyšet. Při hodině pije kávu, čaj či vodu s bublinkami. Snaží se dostatečně spát, přibližně 6 hodin denně plus 20 minutový odpočinek po škole. Dotazovaná se neotuzuje. Sportuje nepravidelně, občas se projede na kole či zajde na aerobik. Dříve cvičila Pozdrav slunci, ke kterému by se chtěla opět vrátit.

Druhá učitelka na otázku, zda větrá třídu, odpověděla, že třídu samozřejmě větrá, ale to, že je třída vydýchaná lépe pozná, až když ze třídy odejde a po chvíli se do ní opět vrátí. Během vyučování dotazovaná pije obyčejnou vodu. Učitelka se neotuzuje. Spí přibližně 8 hodin denně. Každý den chodí ven na procházku se psem a cvičí Pět Tibet'anů.

Třetí dotazovaná uvedla, že třídu pravidelně větrá. Během dne ve škole pije obyčejnou vodu nebo čaj v zimě. Učitelka se neotuzuje. Denně se snaží spát kolem 8 hodin. Třikrát týdně chodí plavat.

Čtvrtá respondentka větrá ráno, než začne výuka a pak průběžně celý den podle potřeby. Během dne pije ovocné čaje nebo obyčejnou vodu. Učitelka se ráda chodí otužovat do sauny. Snaží se dodržovat dostatečný spánek, přibližně 5 – 6 hodin denně. Pravidelně nesportuje, ráda však jezdí na kole či chodí plavat do bazénu. V zimě zas ráda jezdí na běžkách a sjezdových lyžích.

Pátá dotazovaná ve své třídě větrá průběžně během dne podle potřeby. Ve škole pije převážně čaj, hlavně však o přestávkách a při pocitu sucha v ústech. Učitelka se

sprchuje vlažnou vodou. Denně spí přibližně 6 – 7 hodin. Prozradila na sebe, že je spíše pasivním sportovcem, ale občas si ráda zajezdí na kole, zaplave v bazénu či si vyjde na procházku do přírody.

Šestá učitelka v rozhovoru uvedla, že třídu během dne větrá, ale že má odlišné vnímání kvality ovzduší než děti. Třída je zpravidla vydýchána během jedné hodiny. Když se tedy nevyvětrá, člověk si tam pak přijde jak v „opičárně“. Během vyučování pije čaj nebo domácí mošt. Prozradila, že se snaží během dne hodně pít a že možná i díky tomu je bez hlasových problémů. Jako mladá pila dopoledne jen kávu, pak jí ale na školení řekli, že musí často pít, neboť se hlasivky musí neustále zvlhčovat, tak se začala o svůj pitný režim více starat. V rozhovoru uvedla, že bývalá ředitelka školy měla z bezpečnostních důvodů problém s nošením si hrnečků po chodbě. Učitelkám doporučovala pít minerální vody z PET lahví. To dotazované vadilo, neboť jí vadí vody s bublinkami. Dříve ráda chodila do sauny, dnes jako formu otužování bere alespoň práci na zahradě od jara do podzimu. Snaží si dopřát dostatek spánku, alespoň 7 hodin denně. Pravidelně jezdí na kole a občas si ráda zajde zaplavat do bazénu.

Sedmá dotazovaná uvedla, že třídu větrá jen o přestávkách, neboť okna mají směrem k hlavní ulici a ve třídě by se tedy vůbec neslyšeli. Během hodiny nechává alespoň otevřené dveře na chodbu. Ráno, než jde do školy, pije kávu a k tomu vypije 1 - 3 hrnečky horké vody. Ve škole si opět udělá kávu a jeden hrneček horké vody. Když přijde odpoledne ze školy domů, tak se cítí vyprahle. Učitelka se neotužuje. Spí denně přibližně 7 hodin. Jelikož je ranní ptáče, tak ráno opravuje sešity a dělá si přípravu na nadcházející den. Ráda tančí, plave a často chodí na procházky do přírody.

Osmá učitelka větrá třídu pouze o přestávkách. Během vyučování pije ovocný čaj. Dotazovaná se neotužuje. Během pracovního týdne nemá dostatečně spánku. Denně spí přibližně 6 hodin. O víkendu, nebo když je volno se snaží spánkový deficit napravit. Učitelka nesportuje. Jen málokdy si vyjede na projížďku na kole.

6.7.2 Shrnutí rozhovorů

Když jsem se dotazovaných při rozhovoru zeptala, zda trpí nějakými hlasovými poruchami, tak mi téměř všechny odpověděly, že hlasovými problémy netrpí. Po chvíli, když jsme se k hlasu a k jeho poruchám opět dostali, tak mi najednou téměř každá učitelka řekla, že jakmile je nasydlá, když déle mluví, nebo když více svůj hlas namáhá (např. při tělesné výchově), tak se u ní určitá hlasová únava objeví.

Žádná z těchto učitelek o svůj hlas vědomě nepečuje. Pouze při hodinách hudební výchovy, kdy společně s žáky provádějí hlasová a dechová cvičení. Domnívám se, že dotazované o svůj hlas nepečují, neboť neví jak. Jedna z dotazovaných mi i řekla, že na fakultě se to neučili a nikdy se nesetkala s možností navštívit seminář zabývající se právě péčí o svůj hlas a hlasovou výchovou.

Jedna z dotazovaných v rozhovoru uvedla, že se hlasové problémy snaží kompenzovat různými hudebními nástroji a pokud je to možné, tak i hlasovým klidem. Další dvě dotazované uvedly, že při hlasových obtížích hlavně šeptají, aby své hlasivky moc nezatěžovaly.

Téměř u všech dotazovaných učitelek jejich hlas v průběhu dne závisí na náročnosti dne či na celkové únavě člověka. Když jsou zdravé a den není příliš náročný, tak hlas je u nich po celé vyučování stejný. Pokud ovšem mají například hodinu tělesné výchovy nebo se necítí zcela v pořádku, tak poslední hodinu začnou pociťovat hlasovou únavu.

Pět dotazovaných uvedlo, že se s dětmi vždy rozezpívávají před hudební výchovou. Jedna uvedla, že rozezpívání mají zřídka, a jedna, že se děti rozezpívat nemusí, neboť jsou už rozmluvené.

Tři učitelky uvedly, že jelikož s dětmi zpívají téměř každou hodinu, tak při hodině hudební výchovy dodělávají věci z ostatních předmětů.

Všechny dotazované se shodly, že hlasová, dechová a artikulační cvičení provádějí s žáky zřídka nebo z důvodu aktivizace. Jedna učitelka se artikulačními cvičeními zabývá více, neboť jí přijde, že její žáci druhé třídy mají s artikulací trochu problém.

Čtyři dotazované učitelky hrají s dětmi od první třídy na flétnu. Hraní zařazují do různých hodin pro zpestření a aktivizaci.

Dvě dotazované si vždy v pondělí s dětmi povídají, co prožili o víkendu. Jedna učitelka zařazuje toto povídání pouze po prázdninách. Jedna z respondentek si s žáky nepovídá pravidelně, pouze když žáci mají tuto potřebu.

U tří dotazovaných učitelek se žáci mohou napít kdykoliv během hodiny. U ostatních se žáci musí zeptat.

Všechny dotazované větrají svou třídu průběžně celý den. Jedna učitelka větrá pouze o přestávce. Dvě mají problém s okny k hlavní silnici, o hodině mají otevřené dveře na chodbu. Dvě učitelky uvedly, že kvalitu ovzduší vnímají jinak než děti.

Většina učitelek pije během vyučování ovocný čaj nebo obyčejnou vodu. Jedna pije kávu. Jedna dotazovaná pije hlavně o přestávce.

Čtyři dotazované spí denně kolem šesti hodin, dvě přibližně sedm hodin a dvě spí osm hodin denně. Kromě jedné učitelky všechny potvrdily, že jejich spánek je dostatečný.

Pět z dotazovaných uvedlo, že se neotuzují, ostatní se otuzují nepravidelně.

Jedna učitelka chodí pravidelně 3x týdně plavat. Ostatní dotazované sportují nepravidelně, většina se snaží chodit alespoň na procházky.

6.8 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

- Jak je hlasová výchova na 1. stupni základních škol v Horažďovicích zařazená do předmětů českého jazyka a hudební výchovy?

Hlasová výchova má své místo v RVP ZV v předmětech českého jazyka a hudební výchovy. Z mého šetření vyplynulo, že ŠVP obou horažďovických základních škol jsou v souladu s RVP ZV. Z tohoto hlediska se tedy dá říci, že učitelé hlasové výchově při vyučování pozornost věnují. Z rozhovorů s dotazovanými však vyplynulo, že dechovým, artikulačním či hlasovým cvičením se věnují pouze zřídka.

Když jsem se ocitla v samotných hodinách, tak musím uznat, že jsem byla překvapena ze tří vyučovacích hodin z pěti, které jsem navštívila. V těchto třech hodinách žáci odříkali jednu, dvě říkanky a tím hlasový projev žáka skončil. V hodině výrazně dominoval hlas pedagoga a žákům tedy nebyl dán téměř žádný prostor. Naopak ve zbylých dvou vyučovacích hodinách se učitelky snažily dát žákům co největší prostor k vyjádření se, k zazpívání si apod. Na základě jedné hodiny však nemohu generalizovat.

- Mají učitelé na 1. stupni základních škol v Horažďovicích problémy s hlasem?

Na otázku, zda trpí hlasovými problémy, mi většina dotazovaných učitelek nejprve odpověděla, že netrpí. Během rozhovoru však dospěly k názoru, že když jsou nastydlé nebo když je den náročnější, tak hlasovou únavu pocítují. Dvě z dotazovaných učitelek v rozhovoru sdělily, že jim jejich hlas párkrát během jejich pedagogické profese vypověděl službu.

- Jestli ano, jak se s tímto problémem vyrovnávají?

Některé z dotazovaných si při hlasové únavě pomáhají různými hudebními či rytmickými nástroji a snaží se dodržovat hlasový klid. Dvě z dotazovaných uvedly, že problémy s hlasem kompenzují šepotem.

Kromě odpovědí na mé otázky se objevila ve výpovědích učitelek také další témata:

Většina učitelů na 1. stupni v Horažďovicích o svůj hlas vědomě nepečuje, neví totiž jak. Na vysoké škole ani nikde jinde neměli možnost setkat se s hlasovou výchovou. Nelze se pak divit, že dvě z dotazovaných učitelek své hlasové problémy kompenzují šepotem.

Hlas učitelů na 1. stupni v Horažďovicích v průběhu dne závisí především na náročnosti dne. Tělesná či hudební výchova způsobuje těmto učitelům hlasovou únavu.

Čtyři z dotazovaných učitelek svou třídu vede od 1. ročníku k hraní na flétnu. Tuto aktivitu využívají jak pro zpestření hodiny, tak i z důvodu, že má velice pozitivní vliv na zdraví dítěte, především pak na dýchací ústrojí.

ZÁVĚR

Diplomová práce pojednává o hlase učitelů ale i žáků, tedy o místě, které zaujímá hlasová výchova v hodinách českého jazyka, hudební výchovy a v průřezovém tématu OSV.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část výzkumnou. Teoretická část je zaměřena na vymezení pojmů hlas a hlasová výchova. Dále je zde pojednáno o Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, seznámeno s klíčovými kompetencemi a vzdělávacími oblastmi s očekávanými výstupy, které jsou vybrány pro kontext této práce. Do teoretické části je zařazena i pedagogická komunikace, která tvoří nedílnou součást pedagogického procesu. Závěr této části je věnován zásadám hlasové hygieny.

Výzkumná část je zaměřena na popis zvolených metod, které byly při výzkumu využity a popis škol, na kterých bylo šetření prováděno. Je zde pojednáno o průběhu i výsledcích srovnání školních vzdělávacích programů obou základních škol, popis a dojmy z náslechu hodin v jednotlivých školách a průběh a shrnutí rozhovorů.

Během výzkumného šetření jsem byla v neustálém kontaktu s učitelkami. Naše rozhovory na téma hlas se dotýkaly jak hlasových poruch, tak také např. hlasu dětí, vzdělání v oblasti hlasové výchovy apod. Společně s Mgr. Pavlou Sovovou, Ph.D. jsme uspořádaly seminář na Základní škole Blatenská v Horažďovicích. Semináře se zúčastnily tři učitelky, které se mnou spolupracovaly na mém výzkumu. Jedné z těchto učitelek bylo doktorkou Sovovou doporučeno vyšetření u foniatra, které ale odmítla. Po pozdějším rozhovoru s touto učitelkou, mi bylo sděleno, že se k foniatrovi opravdu objedná. Bohužel se vyšetření neuskutečnilo před odevzdáním této práce. Učitelky tento seminář ohodnotily jako nepřínosný. To zřejmě zapříčinil nedostatek času, který jsme na seminář měly. Já však vzdělání v této oblasti považuji za velice obohacující

I zpracování diplomové práce „Hlas v pedagogickém procesu na 1. stupni základních škol v Horažďovicích“ pro mě bylo velice přínosné. Získala jsem tak mnoho užitečných informací nejen o hlase, hlasové výchově a pedagogické komunikaci, ale také hlavně o RVP ZV a ŠVP. Velice přínosné pro mě také byly semináře hlasové výchovy a odborná stáž, které jsem se zúčastnila v Hlasovém a sluchovém centru Praha (viz Příloha č. 3).

RESUMÉ

Diplomová práce „Hlas v pedagogickém procesu na 1. stupni základních škol v Horažďovicích“ se zabývá hlasovou výchovou v 1. – 3. třídě těchto základních škol, jejím zařazením do učiva, především pak do hodin českého jazyka a hudební výchovy, a hlasem pedagogů.

Práce je rozdělena na teoretickou část a na část praktickou. Teoretická část je zaměřena obecně na hlas a hlasovou výchovu. Pojednává se zde o Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání a seznámení s očekávanými výstupy, které jsou stěžejní pro kontext práce. Zařazena je zde i pedagogická komunikace a zásady hlasové hygieny.

Výzkumná část je založena na šetření probíhající v 1. - 3. ročníku základních škol v Horažďovicích. Výzkum obsahuje srovnání školních vzdělávacích programů z pohledu hlasové výchovy, náslechy vyučovacích hodin a rozhovor s učitelkami 1. stupně zaměřeného na hlasové problémy pedagogů.

RESUME

Diploma thesis „The voice in the learning process in the 1st grade of Horaždovice primary schools“ is focused on the vocal education between the 1st and 3rd grade of those elementary schools, its implementation into the curriculum, especially into the classes of the Czech language and musical education, and the quality of the voice of the teachers.

The thesis is divided into the theoretical part, and the part practical. The theoretical part is generally focused on the voice and vocal education. It speaks about the Framework Education Programme for the primary education and the introduction to the expected outcomes, which are crucial to the context of the work. It also includes educational communication and the basic elements of the vocal hygiene.

The research part is based on the inquiry which was done in the 1st, 2nd and the 3rd grade of the Horaždovice primary school. The research includes the comparison of the school educational programmes from the perspective of the vocal education, the listenings of the actual classes, and interviews with the 1st grade teachers, which were focused on the vocal problems the teachers might have.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. CANGELOSI, James S a Regina SLOWIK. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1996, 289 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8083-9.
2. GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005, 165 s. ISBN 80-731-5104-9.
3. FROSTOVÁ, Jana. *Škola a zdraví pro 21. století, 2010: péče o hlasovou kondici učitelů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD, 2010, 126 s. ISBN 978-80-7392-157-6.
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
5. KIML, Josef. *Co máme vědět o hlasu: zpěvní hlas, poruchy, prevence*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 126 s. ISBN 80-705-8053-4.
6. KOLEKTIV. *Slovník spisovného jazyka českého. Díl I A-M*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1971, 1311 s.
7. NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 171 s. ISBN 80-247-0738-1.
8. NOHAVOVÁ, Alena. *Psychosociální aspekty hlasové výchovy*. Plzeň, 2008. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, Katedra pedagogiky.
9. PLEVOVÁ, Ilona a Regina SLOWIK. *Komunikace s dětským pacientem: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 247 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4729-688.
10. PROKEŠ, Zbyněk. *Vybrané kapitoly z teorie hlasové výchovy*. Vyd. 1. V Liberci: Technická univerzita, 2009, 60 s. ISBN 978-80-7372-444-3.
11. *Psychologické aspekty hudební výchovy: (ontogeneze, diagnostika, muzikoterapie): sborník příspěvků 5. ročníku Olomouckých jarních muzikologických konferencí*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 100 s. ISBN 80-244-0405-2.
12. SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, 105 s. ISBN 80-704-3261-6.

13. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0. S. 159.
14. TICHÁ, Alena. *Hlasová výchova v dětském sboru prostřednictvím her a motivací*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2004, 95 s. ISBN 80-706-8186-1.
15. TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X.
16. VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 402 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-340.
17. VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ, J. *O kultuře mluvného projevu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1983.
18. VYDROVÁ, Jitka. *Rady ke zpívání, aneb, Co může zpěvákům poradit odborný lékař*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2009. ISBN 978-80-7252-252-1.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

19. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2013. 146 s. [cit. 2013-09-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>.
20. ŠIMKOVÁ, J.: *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Základní škola Blatenská, Horažďovice, 2007. 418 s. [cit. 2014-01-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.zsblatenska.horazdovice.cz/dokumenty.html>>.
21. ŠIMKOVÁ, J.: *Výroční zpráva 2012/2013*. [online]. Základní škola Blatenská, Horažďovice, 2013. 20 s. [cit. 2014-01-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.zsblatenska.horazdovice.cz/dokumenty.html>>.
22. ŠMRHOVÁ, M.: *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání „Tvůrčí škola děti baví“*. [online]. Základní škola Komenského, Horažďovice, 2003. 438 s. [cit. 2014-01-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.zskomenskeho.horazdovice.cz/download.php>>.
23. ŠMRHOVÁ, M.: *Výroční zpráva o činnosti školy za školní rok 2012/2013*. [online]. Základní škola Komenského, Horažďovice, 2013. 15 s. [cit. 2014-01-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.zskomenskeho.horazdovice.cz/download.php>>.

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1: Český jazyk, 1. ročník

Tab. č. 2: Český jazyk, 2. ročník

Tab. č. 3: Český jazyk, 3. ročník

Tab. č. 4: Hudební výchova, 1. ročník

Tab. č. 5: Hudební výchova, 2. ročník

Tab. č. 6: Hudební výchova, 3. ročník

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Záznam rozhovorů v tabulce

Příloha č. 2 – Stručné záznamy z hodin

Příloha č. 3 – Reflexe - Co jsem objevila a zažila díky hlasové výchově?

Příloha č. 1 – Záznam rozhovorů v tabulce

	1. Rozhovor	2. Rozhovor	3. Rozhovor	4. Rozhovor	5. Rozhovor	6. Rozhovor	7. Rozhovor	8. Rozhovor
CHARAK- TERIS- TIKA	Ve třídě 15 dětí, Učí 27 let; Vede školní sbor; Vznětlivá; Temperamentní; Aktivní.	Ve třídě 16 dětí; Učí 24 let; Vede školní sbor.	Učí 20 let; Vede školní sbor.	Ve třídě 28 dětí; Učí 13 let; Vede hudební kroužek – flétna.	Ve třídě 16 dětí; Učí 17 let.	Ve třídě 18 dětí; Učí 28 let; Astmaticka.	Ve třídě 22 dětí; Učí 23 let; Nemá ve zvyku křičet (jen v tělocvičně, aby byla slyšet).	Ve třídě 21 dětí; Učí 6 let (dříve asistentka pedagoga, vychovatelka v družině → 1. stupeň doděláván dálkově); Nemá ráda hudebku.
HLAS OBEČNĚ	Hlas = pracovní nástroj.	Hlas do voleb.	Komunikace mezi lidmi; Bez hlasu – složitá, náročná komunikace.	Zpěv.	Díky tónu, síle a barvě hlasu – ovlivňování chování, působení na ostatní (pozitivně i negativně).	U učitele – zničený hlas; Hlas – může být krásný; 1. spojení matky s dítětem.	Během života se mění; To nejdůležitější, co můžeme mít; Změna hlasu - když se hodně mluví - neumí se používat - přepíná se.	Bez hlasu by to bylo špatné; Na druhou stranu, když člověk přijde o zrak je to mnohem horší.
HLAS MŮJ	Žádné problémy → při nastydnutí – chrpot → soustředění se sborem – hlasová únava; Kompenzace: čertem a žabkou;	Problémy při nastydnutí; Žádná péče o svůj hlas; Během učitelské profese → lepší práce → nestydí se jako dřív; Tlačení na hlas	Problémy při nastydnutí; Hodně mluví – únava; Žádná péče o svůj hlas; Hlas v průběhu dne – souvisí s psychikou –	Problémy s hlasem 2x do roka – nemůže moc mluvit, křičet už vůbec ne; Kompenzace: šeptání, zvoneček,	Hlas učitelku živí; Bez hlasových poruch; Žádná péče o svůj hlas; Hlas v průběhu dne – když jsou děti	Foniatické vyšetření před osmi lety → doporučena změna povolání; Problémy s hlasem – vyložene problém 2x →	Hlasová únava – při nachlazení; V září – unavená, není zvyklá po prázdninách tolik mluvit, prosinec – hlasová i tělesná	Otec jí neustále říká, že neustále křičí, že je moc hlasitá; Návštěva foniatra – potvrzení k přijímacím zkouškám (hlas

	<p>Práce s hlasem – houknutí; Žádná péče o svůj hlas; 1. třída – náročnější práce; Hlas v průběhu dne – náročnost dne, živost dětí, VV, HV, TV; Z hluku – ztráta sluchu.</p>	<p>→ hlučnější děti; Tišší mluvení → tišší děti.</p>	<p>unavený člověk = unavený hlas; 1. hodina – hlasivky bez zátěže; Po celém dnu mluvení – pocitování únavy.</p>	<p>mluvit co nejméně; → bez předchozích příčin – bolest v krku → ztráta hlasu, ztráta hlasu znenadání → zpívání horší než mluvení; Žádná péče o svůj hlas; Hlas v průběhu dne – pořad stejný - pouze při problémech s hlasem ráno lepší a večer, jak se hlas namáhá – horší.</p>	<p>nesoustředěné → únava hlasová i duševní.</p>	<p>špitání, vyslovení každého slova – ukrutná bolest, problémy při zpěvu – vytrysknou slzy → napít se, 2. den problém; 2 roky bez hlasových problémů – hodná třída; Kompenzace: hlasový klid, cucací bonbony na krk, špitání – víc zabrat než normální mluva; Dříve lázně pro učitele → hlas = výrobní nástroj; Žádná péče o svůj hlas, neví jak, ve škole se to neučili; Rozezpívání, rozdýchání – pouze s dětmi při HV 1x týdně; Hlas v průběhu dne – když je</p>	<p>krize, červen – často nemocná → celkově oslabené celé tělo; Hlas během dne - po TV – jiná výška hlasu, 1. hodinu jiný hlas než poslední; Péče o hlas – chodila zpívat → z časových důvodů už ne → hlas už není takový, jako když se trénoval.</p>	<p>v pořádku); Bez hlasových poruch; Při nachlazení – žádné hlasové poruchy (kolegyně sípou a nemluví – jí se to nikdy nestalo); Silný, hlasitý hlas – sluchový test – v pořádku; Při 5., 6. hodině mluvit už není nejlepší; Žádná péče o hlas; Rozmluvení s kolegyněmi v autě po cestě do školy, ve sborovně; Povídání s dětmi než začne výuka.</p>
--	--	---	---	---	---	---	--	---

						<p>zdravá – hlas pořád stejný; nějaký problém – sledování každé hodiny, která ji zbývá do konce, než bude moci mlčet; Flétna – obrovská vyčerpanost, složitá organizace, „umlouvenost“, 1. třída – „na palici“, když už děti uměly hrát – krásný, hezký pocit - maminky: Kdo to má doma poslouchat takové vrzání...</p>		
HLAS DĚTÍ	Školní jídelna → hluk → ztráta sluchu - děti se zde neumí ztišit; Zpěv – každou hodinu, Rozezpívání – před sborem vždy, před HV – ano; HV – dodělávání	Tlačení na hlas → hlučnější děti; Tišší mluvení → tišší děti; HV průběžně celý týden (zařazování písniček do různých hodin	Rozezpívání před sborem; Rozezpívání před HV – ne → děti jsou už rozmluvený; Hlasová cvičení – aktivizace dětí; Artikulační	Vždy na začátku HV rozezpívání + rozcvička před zpíváním, pohybové hry → zařazení do HV, ČJ, čtení i ostatní předměty – když jsou děti unavené →	Rozezpívání před HV; Učí se s dětmi správnému dýchání (TV i HV) – slabika „mo“ – kdo vydrží nejdéle, foukání do sněhové vločky;	Rozezpívání při HV; Při HV – zařazování hudebních nástrojů → pocit rytmu; Správné dýchání (ne do ramen, ale do břicha);	Rozezpívání, rozdýchání – ano; Zpívají celých 5 dní v různých předmětech; Každý den ráno hrají 20 minut na flétnu; Ve 2. třídě dost	Povídání s dětmi než začne výuka; Rozezpívání před HV – zřídka; Občas jazykolamy a písničky v ČJ a prvouce.

	<p>věcí z jiných předmětů; Každé pondělí vyprávění zážitků z víkendu; Hlasová cvičení – ne pravidelně - ČJ, HV – jazykolamy, karty jógy – dýchání → funění (zábava pro děti – není staženost), flétna; Děti pijí stále → rušení → i učitelka pije pořad, tak je nechává; Dříve kontrola, kolik toho vypijí – zase zaměření.</p>	<p>během dne); Hlasová cvičení – pro pobavení dětí, protažení se, prodýchání; Flétna; Děti pijí i během hodiny (upozornění o přestávce a po TV).</p>	<p>říkanky; Flétna; Děti neustále pijí i během hodiny.</p>	<p>písnička, básnička, hudební nástroje; Hodně zařazují hlasová, artikulační i dechová cvičení (HV, ČJ, čtení), říkanky (foukání do lístečku, strom ve větru); Flétna – zábava + dobré pro dech; Každé pondělí vyprávění, co se jim o víkendu líbilo/nelíbilo, co prožili- některé děti hodně komunikativní, kdo mluvit nechce – nemusí.</p>	<p>Dýchání při cvičení; Zřetelná artikulace – ČJ – jazykolamy; Tichý zpěv; Říkadla, říkanky; Vyprávění zážitků po prázdninách.</p>	<p>Hospodaření s dechem; Artikulační cvičení spojena s rytmickými (Strč prst – zřetelně vyslovovat); Vytleskávat do rytmu → děti u televize, počítače, neznají říkanky → jsou jako „nepopsaná tabule“.</p>	<p>děti, které neumí vyslovovat → zařazování hlavně artikulačních cvičení do hodin, kde se to zrovna hodí; Vyprávění zážitků - ne pravidelně, když děti mají potřebu si povídat, tak si povídají (i o ČJ a M) → nevypovídáné z domova.</p>	
HLAS KOLEGYŇ	<p>Pronikavý hlas, neumí ho ztlumit → reakce dětí?; „Hudebkáři“ – náročnost.</p>						<p>Pozorování, jak mají kolegyně po letech hlas změněný, poškozený; Strach, jestli hlas do důchodu</p>	

							vydrží x Jaké jiné povolání?	
HLASOVÁ HYGIENA	Větrání – vnímání kvality ovzduší, děti jiné vnímání teploty; směr oken; Nápoje – káva, čaj, voda s bublinkama; Spánek – 6 hodin + 20 minut odpočinek po škole; Otužování – ne; Sport – ne pravidelně - kolo, aerobik., dřívě Pozdrav slunci (→ chtěla by zase začít).	Větrání (pozná se lépe při vstupu do třídy); Nápoj – obyčejná voda; Otužování – ne; Spánek – méně než 8 hodin; Sport – Pět Tibet’anů, procházky se psem.	Větrání – ano; Nápoje – obyčejná voda, v zimě čaj; Otužování – ne; Spánek – 8 hodin; Sport – 3x týdně plavání.	Větrání – ráno, průběžně celý den; Nápoje – ovocné čaje, obyčejná voda; Otužování – sauna; Spánek – dostatečný, 5-6 hodin; Sport – ne pravidelně, jízda na kole, plavání, lyže, běžky.	Větrání – průběžně během dne; Nápoj – čaj, převážně o přestávkách a při pocitu sucha v ústech; Otužování - sprchování vlažnou vodou; Spánek – 6-7 hodin; Sport – pasivní sportovec, občasná jízda na kole, plavání, chození do přírody.	Větrání – ano, jiné vnímání kvality ovzduší než děti, třída vydýchaná během jedné hodiny → „opičárna“; Nápoj – čaj, domácí mošt; snaží se hodně pít → možná i díky tomu bez problému, jako mladá – 1 káva za dopoledne → školení → pít neustále – hlasivky se musí zvlhčovat (bývalá ředitelka problém s nošením si hrnečků – pít minerálky z lahve)- nemá ráda minerálky, vadí jí bublinky; Otužování – dřívě sauna, práce	Větrání třída směrem k hlavní silnici → vůbec se neslyší, o přestávce, během hodiny – otevřené dveře na chodbu; Nápoj – ráno: káva + 1-3 hrnečky horké vody, ve škole: káva + hrneček horké vody, doma po škole: vyprahlá; Otužování – ne; Sport – tanec, procházky v přírodě, plavání; Spánek – ranní ptáče → sešity, přípravy dělá ráno, 7 hodin.	Větrání – pouze o přestávkách; Nápoj – ovocný čaj; Otužování – ne; Spánek – necelých 6 hodin, když je víkend nebo volno, tak spí i do dvanácti; Sport – občas kolo.

						na zahradě od jara do podzimu; Spánek – snaží si dopřát dostatek spánku, 7 hodin; Sport – kolo, občas plavání.		
--	--	--	--	--	--	--	--	--

Příloha č. 2 - Stručné záznamy z hodin

Hodina ČESKÉHO JAZYKA

Škola: ZŠ Komenského, Horažďovice

Třída: 3.

Počet dětí: 12

Před hodinou si Jiřík celou přestávku prozpěvuje.

Větrání třídy.

- 8:55 Rozhovor - *učitelka se ptá žáků, jak se jim stávalo při změně času. Žáci jeden po druhém odpovídají.*
- 9:00 (koberec)
Žáci vyprávějí své zážitky z prázdnin. (Každou hodinu vyprávějí 4 žáci.)
- 9:08 Písnička – *Kdyby prase mělo křídla*
- 9:10 (lavice) – *Práce v učebnici*
Učitelka řídí práci.
- 9:16 *Společné přeřikání abecedy, měsíců.*
- 9:19 Opis textu
Učitelka zadá instrukce k opisu.
- 9:30 (koberec) – *Hraní na flétnu*
Všichni žáci hrají na flétnu, učitelka je doprovází na klavír.
- 9:35 *Společné zopakování vyjmenovaných slov po B – normálně, potichu, vesele, smutně, se žvýkačkou, „frajersky“.*

Hodina ČESKÉHO JAZYKA

Škola: ZŠ Komenského, Horažďovice

Třída: 1.

Počet dětí: 16

- 8:00 *Rozhovor – „Jak jste se dnes vyspali?“ „Co je za den?“*
Hádanka
Učitelka říká hádanky, žáci hádají.
- 8:03 (koberec) – *Pohádka o netopýrech*
Učitelka čte pohádku - mění hlas podle postav, šepot pro zpozornění žáků.
Žáci doplňují slova do pohádky.
Učitelka klade otázky k pohádce.
→vyvození písmenka „N“
- 8:15 *Hra s míčkem – kdo dostane míč, řekne slovo na N a může se jít posadit do lavice*
Učitelka zadá instrukce, žáci si poté řídí hru sami.
- 8:18 *Pracovní list – hledání písmen N ve slovech*
Učitelka řídí činnost.
- 8:28 *Zazpívání si písničky Proč, proč, proč – každé dítě má svůj rytmický nástroj (dřívka, vajíčko)*
- 8:30 *Čtyřsměrka*
Učitelka zadá instrukce, žáci pracují samostatně.

- 8:40 Ukazovací říkanka Pět oveček
8:43 Závěr hodiny
*Učitelka vede rozhovor o pohádce.
Žáci sami pohádku přeřikávají.*

Hodina ČESKÉHO JAZYKA

Škola: ZŠ Blatenská, Horažďovice

Třída: 2.

Počet dětí: 28

- 8:00 Práce s učebnicí
*Žáci čtou zadání (střídání žáků ve čtení),
učitelka zadává otázky a úkoly ke cvičení (hledat v textu druhy vět, slova s tvrdou
slabikou, přečíst v 1. větě samohlásky, ...).*
- 8:13 Práce s písmenky – skládání slov
Učitelka řídí činnost.
- 8:20 Pracovní sešit – doplňování i/y v tvrdých/měkkých souhláskách
Učitelka čte slova, žáci střídavě doplňují i/y.
- 8:30 Hádanky
Učitelka říká hádanky, žáci hádají.
- 8:35 Práce v pracovním sešitě
Učitelka zadá instrukce, samostatná práce.
- 8:43 Ukazovací říkanky Mik, Mik, Mikuláš a Čert
- 8:45 Závěr hodiny
Učitelka se ptá žáků: Co jsme dnes opakovali?, žáci odpovídají

Hodina ČESKÉHO JAZYKA

Škola: ZŠ Blatenská, Horažďovice

Třída: 1.

Počet dětí: 16

- 10:05 Písnička Holka modrooká, Hilki..., Holko..., ...
- 10:10 Fonematické hádanky
Učitelka říká fonematické hádanky, poté si hádanky vymýšlejí i žáci.
- 10:15 Hra Na krále – kdo z dvojice dříve přečte slabiku
Učitelka řídí činnost, žáci čtou jednotlivé slabiky.
- 10:20 Čtení písmenek, slabik
Žáci se střídají ve čtení.
- 10:25 Probudím se, když slovo začíná na M, ...
Učitelka řídí aktivitu.
- 10:30 Písanka
Učitelka zadá instrukce k vypisování písanky.
- Pochvala za práci

Hodina MATEMATIKY

Škola: ZŠ Blatenská, Horažďovice

Třída: 1.

Počet dětí: 18

- 9:00 *Říkanky* Jedna, dvě – vytvoření hada – vytleskávání slabik
Jedu, jedu do lesa – s víčky od primalexu rozhýbání ruky → uvolňovací cviky
- 9:07 Procvičování příkladů na porovnávání $>$, $<$
Učitelka zadá instrukce.
Žáci pracují samostatně, poté kontrola.
- 9:12 (u tabule) – Doplnování chybějících čísel nebo znamének
Učitelka zadá instrukce.
Žáci pracují samostatně, poté kontrola.
- 9:18 Příklady na +/- na známky
Učitelka zadá instrukce.
Žáci pracují samostatně, poté kontrola.
- 9:24 Práce v pracovním sešitě
Učitelka zadá instrukce.
Žáci pracují samostatně, poté kontrola.
- 9:36 Procvičování názvů geometrických tvarů
Žáci se střídají v pojmenovávání tvarů.
- 9:40 Kreslení podle instrukcí
Učitelka říká instrukce, podle kterých žáci kreslí (např.: Nakresli 4 červené kruhy.)
- 9:44 Práce v pracovním sešitě
Učitelka zadá instrukce.
Žáci pracují samostatně, poté kontrola.

Příloha č. 3 – Reflexe - Co jsem objevila a zažila díky hlasové výchově?

Vždy jsem si myslela, že znát, jak pracovat s hlasem, potřebují jen herci, moderátoři a zpěváci. Už vím, že to potřebují i učitelé. A hlavně vím, že je to nesmírně těžké. Cvičení, která jsme na semináři a stáži zkoušeli, nebyla vůbec jednoduchá a spousta z nich mi dělala problémy.

Díky semináři HLP (Hlasová průprava) a hlasové stáži si myslím, že se můj hlasový projev velice změnil. Ve svém hlasovém projevu se cítím jistěji. Připadá mi, jako bych se zbavila několika svých strachů a úzkostí. Je překvapivé a zároveň i úžasné, když člověk zjistí, kolik energie v sobě má, kolik prostoru má pro dech, opory pro svůj hlas. Dříve, nebo i teď, když jsem nervózní, jsem svůj hlas používala opravdu nezdravě, tlačila jsem na něj a bradu jsem vystrkovala hodně dopředu. Nějakou dobu mi trvalo, než jsem to začala přijímat a uvědomovat si to. Jsem však ráda za to, že pro svůj hlas něco dělám a hlavně, že alespoň přibližně vím, jak o svůj hlas mohu co nejlépe pečovat. Velice mi pomohlo, když jsem viděla fotografii svých hlasivek. Sice mi nebylo zjištěno žádné závažné onemocnění hlasivek, ale bylo mi doporučeno, co mému hlasu prospěje, a naopak před čím bych měla své hlasivky vyvarovat.

Boj za zdravý hlas nemám vyhraný, ale začátek vědomé práce je velký krok k tomu, abych o svůj hlas během pedagogické profese nepřišla.